

- h) svojom aktivnošću poticati zaposlene za rad na siguran način.

POGLAVLJE VIII. DINAMIKA KOLEKTIVNOG PREGOVARANJA, TUMAČENJE I PRAČENJE PRIMJENE UGOVORA

Član 50.

(Tumačenje i primjena Ugovora)

- (1) Ugovorne strane će se u dobroj vjeri pridržavati odredaba ovog ugovora.
- (2) Za tumačenje odredbi i praćenje primjene Ugovora, ugovorne strane će imenovati zajedničku Komisiju, u roku od 30 dana od dana potpisivanja Ugovora.
- (3) Cilj osnivanja Komisije jeste pravilna i dosljedna primjena ovog ugovora, kao i unapređenje socijalnog dijaloga.
- (4) Komisija se sastoji od šest članova, od kojih svaka ugovorna strana imenuje po tri člana.
- (5) Komisija donosi Poslovnik o radu u kojem će se urediti i način izbora predsjednika Komisije.
- (6) Sve odluke Komisija donosi većinom glasova, a u slučaju podijeljenog broja glasova odlučuje glas predsjednika Komisije.
- (7) Ugovorene strane su dužne da se pridržavaju datog tumačenja od strane Komisije.
- (8) Komisija će jednom u šest mjeseci informisati Vijeće ministara Bosne i Hercegovine i reprezentativne sindikate o stanju na području primjene ovog ugovora, s obzirom na poštivanje njegovih odredbi, a u cilju identifikacije eventualnih zapreka za ostvarivanje prava i dužnosti zaposlenih.
- (9) Ugovorne strane će razmotrit sve slučajeve kršenja ovog ugovora, radi prevencije mogućih sudskih sporova i odrediti mjere za njihovo provođenje.

Član 51.

(Zaključenje i trajanje Kolektivnog ugovora)

- (1) Smatra se da je ovaj ugovor zaključen kada ga potpišu ovlašteni predstavnici ugovornih strana.
- (2) Ovaj ugovor zaključuje se na period od tri godine i nastavlja se primjenjivati i nakon isteka tog perioda sve do zaključenja novog Kolektivnog ugovora.
- (3) Strane se obavezuju da će najkasnije šest mjeseci prije isteka ovog ugovora otpočeti pregovore o zaključenju novog Kolektivnog ugovora.
- (4) Zaposleni mogu pred Sudom Bosne i Hercegovine tražiti zaštitu prava koja su im zagarantovana ovim kolektivnim ugovorom.

Član 52.

(Pristupanje Ugovoru)

Ovaj ugovor je obavezan za strane koje su ga potpisale, kao i za strane koje mu naknadno pristupe.

Član 53.

(Način izmjene Ugovora)

- (1) Svaka ugovorna strana može pokrenuti postupak izmjena i dopuna ovog ugovora.
- (2) Strana kojoj je podnesen pismeni prijedlog za izmjenu i dopunu ovog ugovora obavezna je pristupiti pregovorima o predloženoj izmjeni i dopuni, u roku od 15 dana od dana prijema prijedloga.

Član 54.

(Posebni kolektivni ugovori)

Na osnovu ovog ugovora mogu se zaključiti posebni ugovori sa sindikatima kao potpisnicima ovog ugovora.

POGLAVLJE IX. ZAVRŠNE ODREDBE

Član 55.

(Pravo na tužbu)

- (1) Sporovi u vezi primjene ovog ugovora, koji nisu riješeni dogovorom ili medijacijom, rješit će se u postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine.
- (2) Spor pred Sudom Bosne i Hercegovine može se pokrenuti u roku od 30 dana, od dana nepostizanja dogovora iz stava (1) ovog člana.

Član 56.

(Usklađivanje podzakonskih akata)

- (1) Vijeće ministara Bosne i Hercegovine će u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog ugovora, uskladiti podzakonske akte iz nadležnosti Vijeća ministara s odredbama ovog ugovora.
- (2) Vijeće ministra Bosne i Hercegovine će, putem Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine, u roku od tri mjeseca pokrenuti postupak usklađivanja Zakona o policijskim službenicima Bosne i Hercegovine u pogledu ujednačavanja minimalnog broja dana godišnjeg odmora za policijske službenike, s konvencijama Međunarodne organizacije rada i drugim propisima koji regulišu minimalno trajanje godišnjeg odmora za zaposlene.
- (3) Vijeće ministara Bosne i Hercegovine će u roku iz stava (1) ovog člana, zadužiti nadležne institucije da preispitaju podzakonske akte koji regulišu:
 - a) naknadu za odvojen život i troškove smještaja, u odnosu opseg prava i lica koja ostvaruju to pravo;
 - b) jubilarnu nagradu, u odnosu na njenu visinu i rokove i
 - c) uslove i način korištenja godišnjeg odmora zaposlenih.

Član 57.

(Stupanje na snagu i objavljivanje)

Ovaj ugovor stupa na snagu danom potpisivanja od strane ugovornih strana i objavljuje se u "Službenom glasniku BiH".

Samostalni sindikat
državnih službenika i
zaposlenika u institucijama
Bosne i Hercegovine
Predsjednik Sindikata
Radenko Mirković, s. r.
Sindikat Uprave za
indirektno/neizravno
opozivanje
Predsjednica Sindikata
Ana Mrnjavac, s. r.
Savez sindikata policijskih
organa u Bosni i Hercegovini
Predsjednik Sindikata
Dragan Kravac, s. r.

Vijeće ministara
Bosne i Hercegovine
Borjana Krišto, s. r.

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE BOSNE I HERCEGOVINE

201

Na temelju članka 61. stavak (2) Zakona o upravi ("Službeni glasnik BiH", br. 32/02, 102/09 i 72/17) i na temelju članka 12. Zakona o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09 i 103/09), Deklaracije partnera na Zapadnom Balkanu o integraciji Roma u procesu proširenja EU (odluka broj: 01-50-1-2547-2/19 od 2. srpnja 2019. godine) i na temelju Strateškog okvira EU za ravnopravnost, uključivanje i sudjelovanje Roma za razdoblje 2020.-2030. godine, ministar za ljudska prava i izbjeglice donosi

ODLUKU O USVAJANJU UPUTE O PREVENCIJI I SUZBIJANJU ANTICIGANIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Članak 1.

(Predmet Odluke)

Ovom Odlukom usvaja se Uputa o prevenciji i suzbijanju anticiganizma u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Uputa).

Članak 2.

(Namjena Upute)

Uputa je namijenjena svim javnim institucijama, privatnim pravnim subjektima i građanima Bosne i Hercegovine u cilju edukacije i senzibilizacije javnosti o pitanjima anticiganizma kao posebnog oblika rasizma nad Romima.

Članak 3.

(Sastavni dio Odluke)

Sastavni dio ove Odluke je Uputa.

Članak 4.

(Stupanje na snagu)

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja i objavljuje se u "Službenom glasniku BiH".

Broj 07-39-391-2/25

28. veljače 2025. godine

Sarajevo

Ministar

Dr. Sevlid Hurtić, v. r.

UPUTA O PREVENCIJI I SUZBIJANJU ANTICIGANIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

veljača 2025. godine

Uvod

Ova Uputa predstavlja sveobuhvatan vodič za razumijevanje, prevenciju i suzbijanje anticiganizma u Bosni i Hercegovini. Ova Uputa izrađena je u cilju upoznavanja s pojmom i oblicima anticiganizma (engleski – *Antigypsyism*) kao specifičnog oblika rasizma nad Romima.

Uputa je namijenjena svim javnim institucijama i privatnim pravnim subjektima, te građanima Bosne i Hercegovine, s posebnim naglaskom na edukaciju i senzibilizaciju javnosti o pitanjima anticiganizma. Primarni cilj je podizanje svijesti o ovom negativnom društvenom fenomenu, te predlaganje niza mjera u cilju zaštite prava Roma i unaprjeđenja njihovog položaja u društvu.

Ova Uputa obuhvata pravni temelj za donošenje ovog dokumenta, objašnjava terminologiju, pojmove i definiciju anticiganizma, navodi različite manifestacije, uzroke i posljedice, predlaže mjere za prevenciju i suzbijanje anticiganizma, te daje opću preporuku.

Pravni temelj

Pravni temelj za donošenje ove Upute je utemeljen na osnovu odredbi Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda¹ i Okvirne konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe², a koje je Bosna i Hercegovina ratificirala čime su i dio našeg pravnog sustava. Pravni temelj je sadržan i kroz dokument Opća politika broj 13 o borbi protiv anticiganizma i diskriminacije Roma Europskog povjerenstva protiv rasizma i netolerancije (ECRI). Izradba ovog dokumenta je, također, planirana i kao jedna od mjera iz dokumenta "Akcijski plan Bosne

i Hercegovine za društvenu inkluziju Roma i Romkinja za razdoblje 2021.–2025. godine".³

Terminologija

Termin anticiganizam (engleski – *Antigypsyism*) predstavlja opći termin za specifičan oblik rasizma nad Romima. Ipak ovaj termin nije univerzalno prihvaćen od strane međunarodnih organizacija, romskih aktivista i akademske zajednice⁴ i koristi se u pravnim okvirima Vijeća Europe. Jedni smatraju ovaj termin pogrdnim za Rome, dok drugi smatraju da taj termin upravo stavlja jak akcent na višestoljetnu opresiju i stigmatizaciju Roma, te time naglašava značaj ovog društvenog problema. Uopćeno govoreći, anticiganizam predstavlja povijesni sustav opresije Roma, koji za posljedice ima težak položaj Roma u društvu i koji proističe iz dominantno negativnog javnog narativa, kontinuirane stigmatizacije i marginalizacije Roma u društvu. Anticiganizam se manifestira u različitim oblicima, uključujući predrasude, stereotipe, socijalnu i političku marginalizaciju, kao i verbalno, tjelesno i institucijsko nasilje prema Romima.

Ne postoji jedinstvena međunarodna definicija anticiganizma, te postoje različite definicije u okviru akademske zajednice, institucija i nevladnih sektora, kao što su romofobija, antiromanizam, anti-Roma rasizam. Ono što je jedinstveno u istim je da se koriste kao termin za poseban oblik rasističke opresije Roma. Povijesno gledano korijeni anticiganizma mogu se naći još od srednjeg vijeka gdje su Romi negativno tretirani zbog nomadskog stila života, preko razdoblja formiranja nacionalnih država tijekom XVIII. vijeka po kom su Romi isključivani kao narod bez nacionalne države, pa sve do Holokausta u XX. vijeku i opresije u sadašnjem vremenu. Ova dugotrajna opresija Roma je ipak posljednjih desetljeća prepoznata kao jedan od teških oblika kršenja ljudskih prava i u radu različitih međunarodnih institucija, kao što su Europski parlament, Vijeće Europe, OSCE, Međunarodni sud za ljudska prava, a istim se bave i države pojedinačno. Usvajanjem Okvirne konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe⁵ postavljeni su temelji i međunarodni pravni okvir za države članice Vijeća Europe da na što bolji način zaštite ljudska prava nacionalnih manjina, a među kojima su najranjiviji upravo Romi.

Dokument Opća politika broj 13⁶ o borbi protiv anticiganizma i diskriminacije Roma Europskog povjerenstva protiv rasizma i netolerancije (ECRI), koja je donijeta 2011. godine, a potom revidirana 2020. godine, daje jasne definicije i upute državama članicama Vijeća Europe o problematici anticiganizma.⁷ U dokumentu se daje definicija:

"Anticiganizam je poseban oblik rasizma, ideologija zasnovana na rasnoj superiornosti, oblik dehumanizacije i institucijskog rasizma pothranjivanog povijesnom diskriminacijom, koja se, između ostalog, ispoljava kroz nasilje, govor mržnje, eksploataciju, stigmatizaciju i najočigledniji oblik diskriminacije". Također ističe "da je anticiganizam posebno

³ <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/uRdTu0Nm8EE>= Cilj 1. jačanje sustava potpore, koordinacije i nadzora APIRBiH 2021./2025., smanjenje diskriminacije Roma i Romkinja i suzbijanje "Antigypsisma"; Mjera 2. ojačati sustav za borbu protiv diskriminacije u svrhu suzbijanja "Antigypsisma"; Aktivnost 1. izraditi upute i smjernice za postupanje u slučaju diskriminacije i uspostavu evidencija za institucije u BiH, sukladno članku 8. stavak (1) i članku 24. stavak (4) Zakona o zabrani diskriminacije, u cilju poboljšanja sustava praćenja pojava diskriminacije i "Antigypsisma".

⁴ U teoriji i praksi postoje slični termini kao što su romaphobia, antiromanizam, anti-Roma rasizam, ali nisu toliko sveobuhvatni ili su neznatno različiti.

⁵ Usvojena 1994. a stupila na snagu 1998. godine.

⁶ <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>

⁷ Također ističe da se ista odnosi ne samo na Rome već i na pripadnike nekih drugih manjina kao što su Sinte, Kalije, Aškalijske, "Egipćani", Manuše i oni koji se nazivaju Putnicima.

¹ http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/dokumenti/default.aspx?id=1474&langTag=bs-BA "Službeni glasnik RBiH" broj 25/93.

² <https://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/VE6H.pdf>

tvrdokoran, nasilan, kroničan i uobičajen oblik rasizma", te "da se diskriminacija Roma uglavnom zasniva na njihovom etničkom podrijetlu i načinu života."

Definicija koju daje *ECRI* se i službeno koristi kao referentna za sve službene dokumente koje donosi Europsko povjerenstvo i Europski parlament, a ista je time i pravno obvezujuća za Bosnu i Hercegovinu kao državu članicu Vijeća Europe.

Manifestacija, uzroci i posljedice anticiganizma

Kroz povijest, Romi su bili predmetom različitih oblika nepravdi i opresije, a manifestacije anticiganizma su se ispoljavale ili se i dalje ispoljavaju kao:

- predrasude i stereotipi,
- negativno obilježavanje, govor mrže i zločini iz mržnje,
- diskriminacija (individualna, institucijska i strukturalna),
- segregacija romske djece u školama,
- segregacija u stanovanju,
- deložacije,
- nasilje nad Romima počinjeno od strane policije i drugih tijela reda,
- nasilno raseljavanje,
- prisilno naseljavanje,
- proleterizacija,
- prisilna sterilizacija Romkinja,
- politika asimilacije (zabrana korištenja jezika, nošenja tradicionalne odjeće, smještaj romske djece u hraniteljske obitelji, promjena imena, itd.),
- napadi desničarskih i rasističkih skupina,
- deportacija i etničko čišćenje,
- ubojstva,
- pokušaji istrebljenja,
- Holokaust Roma, negiranje istog, iskrivljivanje i lažno predstavljavanje.

Uzroci anticiganizma su:

- pasivnost mjerodavnih tijela vlasti u zaštiti prava Roma,
- nedostatak informacija o Romima u kurikulumima,
- negiranje prava na jednaku zaštitu Roma pred zakonom,
- ignoriranje povijesne opresije Roma,
- selektivna primjena zakona i politika.

Anticiganizam nije nov društveni fenomen, a ujedno je jedan od najmoćnijih mehanizama isključivanja Roma. Predrasude i stereotipi o Romima su široko rasprostranjeni diljem europskih društava. Jasno je da ukoliko države ne poduzimaju odgovarajuće mjere u borbi protiv anticiganizma, samo nastavljaju da reprodukuju one probleme i nedostatnosti s kojima se Romi već odavno suočavaju. Ukoliko države i sve mjerodavne institucije ne poštuju prava Roma sukladno svim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i standardima, samo potvrđuju svoju ulogu u kreiranju uvjeta koji doprinose stvaranju i perpetuiranju anticiganizma u društvu.

Iako postoje pojedinačni slučajevi diskriminacije i nasilja, anticiganizam je primarno kolektivni, a ne individualni problem jer se radi o opresiji Roma po osnovu pripadnosti jednoj etničkoj skupini. Anticiganizam time nije problem s kojim se suočavaju Romi, već je to problem cijele zajednice jer odražava kako društveni sustav i javnost stigmatizira Rome kao nacionalnu manjinu u njihovoj zajednici. S obzirom na veliku društvenu stigmatizaciju neki članovi manjinske zajednice internalizacijom društvene stigme usvajaju vjerovanja i ponašanje većine, a neki se s takvim rasističkim vrijednostima potom okreću prema članovima svojih zajednica, izbjegavaju kontakt sa svojom zajednicom ili poriču da pripadaju određenoj zajednici.

Suštinski anticiganizam predstavlja odnos moći u društvu između većinskog stanovništva i nacionalne manjine. Percipirani superiorni status većine nad manjinom se odražava kroz uvjerenja, odnose i ponašanja pojedinaca i institucija u društvu kao opće društvene kulture. Ovakva društvena percepcija i kultura time opravdava i osigurava nejednak društveni status dvaju skupina stanovništva.

Dugoročna i sistematična opresija Roma za posljedice ima nejednakost i nepravilan položaj pripadnika romske zajednice, koje se prije svega ogleda u društvenog segregaciji i izolaciji, transgeneracijskoj traumatizaciji, niskom samopouzdanju pojedinaca i cijele manjinske zajednice, suočavanje sa stereotipima, mržnjom, netrpeljivošću i nasiljem.

Uvažavajući činjenice da anticiganizam vrlo složen društveni problem, rješavanje ovog složenog problema zahtjeva sveobuhvatne i održive mjere na više razina društvenog djelovanja i to dugoročno. Nerealno je očekivati da kratkotrajne mjere mogu riješiti problem stereotipa, predrasuda, odnosa i ponašanja prema Romima koji su ukorijenjeni u društvenoj svijesti iz generacije u generaciju i to stoljećima. Rješavanje problema anticiganizma zahtjeva sistematičan i koordiniran odgovor na ovaj problem od strane država, međunarodnih institucija i organizacija, univerziteta i instituta za istraživanje, nevladinih organizacija, neformalnih skupina i svih građana jednog društva. S tim u vezi, svako društvo treba da ima tu političku i institucijsku zrelost da prepozna anticiganizam kao glavni uzrok marginalizacije i isključivanja Roma, te je potrebno da svim naporima radi na uklanjanju istog, pri čemu je potrebno podizati javnu i institucijsku svijest o razumijevanju, prevenciji i suzbijanju anticiganizma.

Mjere za prevenciju i suzbijanje anticiganizma

S obzirom da je problem anticiganizma protkan kroz sve društvene sustave, potrebno je poduzeti ogovarajuće mjere koje bi uključivale Rome u sve sfere društvenog djelovanja. To se odnosi na područja obrazovanja, zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja, zdravstvene zaštite, borbe protiv rasističkog nasilja i zločina, rada policijskih tijela, anticiganizam u medijima, anticiganizam kod pristupa javnim uslugama i javnim mjestima, kod pristupa robama i uslugama, te na opću zabranu diskriminacije i u svim drugim područjima i okolnostima u kojima Romi ostvaruju svoja prava i mogu biti diskriminirani. Promjene u samim sustavima institucija će posljedično dugoročno pozitivno utjecati i na opću svijest građana i same odnose između pojedinaca i zajednica unutar samog društva.

Prevencija i suzbijanje anticiganizma u obrazovanju treba da uključuje sljedeće mjere:

1. Provoditi redovnu opću edukaciju o rasizmu i diskriminaciji u svim osnovnim i srednjim školama s posebnim naglaskom na diskriminaciju Roma kao najranjivije manjinske skupine;
2. Provoditi redovnu edukaciju o stereotipima, predrasudama i diskriminaciji Roma za nastavno osoblje, sve zaposlenike obrazovnih institucija, te ih obučiti da prepoznaju diskriminatorne obrasce i kako da reagiraju na iste, kako bi stvorili sigurno okruženje za sve učenike;
3. Provoditi redovnu edukaciju o stereotipima, predrasudama i diskriminaciji Roma za učenike i roditelje;
4. Povezati se s roditeljima svih učenika i poticati suradnju između romskih i neromskih roditelja kroz zajedničke aktivnosti u školama radi smanjenja socijalne distance i predrasuda;
5. U redovne nastavne programe obvezno uključiti edukaciju o genocidu nad Romima u Holokaustu (romski termin "*Samudaripen*" – masovno ubijanje);

6. Prevenirati i spriječiti formalnu i neformalnu segregaciju romske djece u školama i provoditi mjere koje će ih integrirati s većinskom djecom u školama;
 7. Osigurati da se romska djeca bez realnih razloga ne smiju uputiti u specijalne škole;
 8. Uvažavajući posebnu ranjivost romske djece u školama ponuditi psiho-socijalnu potporu, dopunsku tutorsku nastavu za pomoć u učenju, a sve u cilju njihove pune integracije i prevencije napuštanja školovanja;
 9. Na svim razinama obrazovanja provoditi mjere prevencije i borbe protiv nasilja nad romskom djecom;
 10. Povećati uključenost romske djece u redovni obrazovni obrazovanju i educirati roditelje o značaju ranog rasta i razvoja, te ranog uključivanja u obrazovanje;
 11. Osigurati sva neophodna administracijska i financijska sredstva, te ukloniti sve potencijalne barijere u društvu radi uključivanja romske djece u redovni obrazovni sustav (udžbenike, školski pribor, prijevoz, užina i dr.);
 12. Osigurati pristup internetu i suvremenim tehnologijama za romske učenike kako bi se smanjio digitalni jaz među učenicima i omogućilo kvalitetno obrazovanje;
 13. Angažirati Rome medijatore u školama kako bi se osigurala dobra suradnja između škole i roditelja Roma;
 14. Potaći studiranje i zapošljavanje učitelja Roma u sredinama i školama koje imaju brojnu romsku populaciju, a kako bi se osigurala bolja integracija Roma učenika u školama;
 15. Vršiti monitoring inkluzije Roma u obrazovanje kroz redovne evaluacije mjera, kako bi se osigurala njihova primjena i efikasnost;
 16. Osigurati, gdje je moguće, izučavanje romskog jezika;
 17. Osigurati cjeloživotno učenje, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju Roma;
 18. Osigurati da školski udžbenici ne sadrže pogrešne i stereotipne informacije, već da sadrže informacije o jeziku, kulturi i povijesti Roma;
 19. Osigurati da diskriminacija Roma u obrazovnom sustavu bude prepoznata i sankcionirana sukladno Zakonu o zabrani diskriminacije;
 20. Poticati organizaciju manifestacija koje promoviraju romsku kulturu i tradiciju u školama, čime se doprinosi razumijevanju i poštivanju raznolikosti u društvu;
 21. Kreirati i distribuirati obrazovne materijale koji predstavljaju raznolikost unutar romske zajednice, kako bi se prikazala njihova bogata povijest, kultura i tradicija;
 22. Razvijati programe koji se fokusiraju na specifične izazove s kojima se suočavaju romske devojčice, kako bi se osigurao njihov jednak pristup obrazovanju;
 23. Organizirati kampanje podizanja svijesti u zajednici o važnosti obrazovanja za romsku djecu, a kako bi se smanjili stereotipi i predrasude.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma u zapošljavanju treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Zabrana anticiganizma kod zapošljavanja Roma treba da bude strogo naglašena i provedena u propisima i praksama zapošljavanja;
 2. U svrhu gore navedene mjere, provoditi adekvatne i kontinuirane treninge mjerodavnih službenika za zapošljavanje;
 3. Omogućiti i provoditi konkretne obuke i treninge za Rome u svrhu zapošljavanja;
 4. Poticati zapošljavanje Roma u javnom i privatnom sektoru;
 5. Uspostaviti i provoditi kvote za zapošljavanje Roma u javnom i privatnom sektoru, a u cilju povećanja njihove zastupljenosti na tržištu rada;
 6. Osigurati potporu pri zapošljavanju kroz javne službe za zapošljavanje pružanjem dodatne potpore Romima u obliku informiranja o slobodnim radnim mjestima, osiguravanju profesionalne orijentacije i pripreme za razgovore za posao;
 7. Suzbijati diskriminaciju Roma kod zapošljavanja i profesionalnog napredovanja;
 8. Poticati poslodavce da promoviraju raznolikost i inkluzivno radno okruženje, gdje se različite etničke skupine, uključujući Rome, osjećaju prihvaćenima i poštovanima i to kroz organizaciju treninga za zaposlene o toleranciji, ljudskim pravima i međukulturalnom dijalogu;
 9. Osigurati odgovarajuću pravnu pomoć za Rome koji se susreću s diskriminacijom pri zapošljavanju;
 10. Organizirati kampanje koje informiraju Rome o njihovim radnim pravima, postupcima prijavljivanja diskriminacije i dostupnim pravnim mehanizmima;
 11. Provoditi kampanje podizanja svijesti o značaju zapošljavanja Roma u privatnom i javnom sektoru u cilju većeg zapošljavanja;
 12. Promovirati u medijima, kao način borbe protiv predrasuda i promidžbe jednakih šansi, pozitivne primjere isticanjem uspješnih priča Roma koji su se ostvarili u različitim profesionalnim područjima;
 13. Olakšati pristup resursima, obukama i potpori kako bi se omogućio prelazak iz neformalnog u formalno zapošljavanje u tradicionalnim zanimanjima Roma, poput muzike, plesa, umjetnosti, zanata i sakupljanja sekundarnih sirovina, čime bi se osigurali dostojanstveni radni uvjeti i ekonomska sigurnost;
 14. Uvesti u praksu anonimno prijavljivanje na natječaje, gdje se ime, etnička pripadnost i drugi podatci kandidata ne otkrivaju tijekom prvih faza procesa selekcije, kako bi se smanjila mogućnost diskriminacije;
 15. Vlade i nevladine organizacije trebaju pružati potporu Romima koji žele da pokrenu sopstvena poduzetništva, uključujući osiguravanje pristupa povoljnim kreditima, finansijskim sredstvima i mentorskim savjetima kako bi se ojačala njihova ekonomska samostalnost i uvećao broj radnih mjesta;
 16. Osigurati da diskriminacija Roma u sustavu zapošljavanja bude prepoznata i sankcionirana sukladno Zakonu o zabrani diskriminacije.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma u stambenom zbrinjavanju treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Osigurati Romima pristupačne i pristojne uvjete za stanovanje bez diskriminacije;
 2. Suzbijati segregaciju Roma kod stanovanja dosljednom provedbom Zakona o zabrani diskriminacije;
 3. Osigurati da politike socijalnog stanovanja favoriziraju integraciju, a ne segregaciju Roma u društvu;
 4. Osigurati da Romi ne budu deložirani bez odgovarajuće najave i bez drugog odgovarajućeg smještaja;
 5. U urbanim sredinama omogućiti legalizaciju stambenih objekata u kojima Romi već dugo stanuju;
 6. Osigurati besplatnu pravnu pomoć Romima u postupku legalizacije stambenih objekata;
 7. Promovirati kulturu suživota u romskim i neromskim životnim sredinama;

8. Suzbijati stereotipe i diskriminaciju kod pristupa stanovanju za Rome;
 9. Osigurati da urbanističko planiranje sistematično ne remeti tradicionalni način življenja Roma;
 10. Pokrenuti i ubrzati legalizaciju neformalnih naselja gdje Romi stanuju uz osiguranje trajnog, prikladnog, prihvatljivog smještaja za osobe koje stanuju u nelegalnim objektima;
 11. Osigurati da diskriminacija Roma u stambenom zbrinjavanju bude prepoznata i sankcionirana sukladno Zakonu o zabrani diskriminacije.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma u sustavu zdravstvene zaštite treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Osigurati jednak pristup svim razinama zdravstvene zaštite za Rome;
 2. Angažirati Rome medijatore koji će biti poveznica između romskih zajednica i zdravstvenih ustanova;
 3. Osigurati dovoljna financijska sredstva i administracijske usluge koji će učiniti zdravstveni sustav dostupnim za Rome;
 4. Osigurati za zaposlenike u zdravstvenom sustavu odgovarajuće treninge na temu stereotipa, predrasuda i diskriminacije Roma;
 5. Osigurati adekvatne edukacije za Roma na temu zdravlja (tjelesno, mentalno, dentalno, reproduktivno, vakcinacija i dr.);
 6. Uspostaviti mobilne zdravstvene jedinice koje će pružati osnovne zdravstvene usluge u romskim naseljima gdje je pristup zdravstvenim ustanovama često otežan;
 7. Osigurati specifične programe usmjerene na zdravlje romskih žena i djece, s fokusom na prenatalnu njegu, ginekološke preglede, porođaje, vakcinaciju i dječju njegu;
 8. Zabraniti prasku prisilne sterilizacije Romkinja;
 9. Prevenirati i suzbijati bilo kakvu segregaciju u zdravstvenim ustanovama i bolnicama, posebno u porodilištima;
 10. Osigurati programe besplatnih zdravstvenih pregleda i kampanja za vakcinaciju u romskim zajednicama;
 11. Poticati obrazovanje i zapošljavanje Roma u zdravstvenom sektoru kako bi se osigurala bolja reprezentativnost i razumijevanje potreba romske zajednice;
 12. Osigurati da diskriminacija Roma u sustavu zdravstvene zaštite bude prepoznata i sankcionirana sukladno Zakonu o zabrani diskriminacije.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma u slučajevima nasilja i krivičnih djela počinjenih nad Romima treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Osigurati strogu zabranu i sankcioniranje rasizma i rasne diskriminacije u društvu dosljednom primjenom krivičnih zakona i Zakona o zabrani diskriminacije;
 2. Osigurati besplatnu pravnu pomoć za Rome kod pristupa pravosudnom sustavu u zaštiti od diskriminacije, te osigurati adekvatnu sudsku i drugu zaštitu;
 3. Osigurati strogu zabranu rasizma i rasne diskriminacije u radu policijskih tijela, te naglasiti značaj rada policijskih tijela u borbi protiv rasizma;
 4. Uspostaviti sustav evidentiranja rasističkih zločina;
 5. Podizati kod romske populacije svijest o značaju prijavljivanja rasističkih zločina, te osigurati jasne informacije o mjerodavnim tijelima i sustavu prijavljivanja ovih krivičnih djela;
 6. Osigurati treninge vezane uz legislativu koja se tiče ljudskih prava, rasizma i nasilja nad žrtvama Romima za službenike pravosudnih institucija, tužiteljstva i policijskih tijela;
7. Osigurati da policijska tijela uredno provode prijavljene slučajeve rasizma nad Romima, a potom da isti budu uredno procesuirani i sankcionirani;
 8. Osigurati treninge za službenike policijskih tijela vezanih uz ljudska prava, a u cilju uspostave boljih odnosa s romskim zajednicama;
 9. Promovirati mjere zapošljavanja Roma u policijska tijela, a radi ostvarivanja bolje suradnje s romskim zajednicama;
 10. Osigurati Rome medijatore u zajednicama koji bi radili kao veza između policijskih tijela i romskih zajednica;
 11. Osigurati istragu u slučajevima prijavljivanja rasizma počinjenim od strane policijskih tijela, a potom iste procesuirati i sankcionirati.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma u medijima treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Osigurati adekvatnu primjenu zakona i mjere za one medije koje potiču diskriminaciju, mržnju i nasilje nad Romima;
 2. Osigurati edukacije za novinare o kulturnim i društvenim aspektima romske zajednice, čime bi se potaklo objektivno predstavljanje u medijima;
 3. Osigurati da mediji ne navode etnicitet osobe koja se pominje u izvješćivanju ukoliko to nije potrebno za razumijevanje medijskog članka;
 4. Potaći medije da usvoje kodekse ponašanja u cilju prevencije predstavljanja informacija koje prenose predrasude i potiču diskriminaciju, mržnju i nasilje nad Romima;
 5. Potaći medije da se uzdrže od objavljivanja bilo kakvih informacija koje mogu potaći diskriminaciju i netoleranciju prema Romima;
 6. Podržati sve inicijative za isticanje opasnosti koje nosi anticiganizam među medijskim službenicima i njihovim medijskim kućama;
 7. Osigurati treninge za novinare na temu Roma i anticiganizma;
 8. Promovirati angažiranje Roma u medijskom sektoru kao novinara i voditelja;
 9. Promovirati i objavljivati pozitivne priče o Romima koje prikazuju njihove doprinose društvu u cilju smanjivanja negativnih percepcija u društvu;
 10. Provoditi javne kampanje koje se bore protiv stereotipa i predrasuda o Romima, koristeći javne servise, društvene mreže i druge medijske platforme.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma na javnim mjestima treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Osigurati adekvatnu primjenu Zakona o zabrani diskriminacije u slučajevima zabrane pristupa Romima u objekte otvorene za javnost;
 2. Potaći adekvatne obuke i informiranje za predstavnike javnog i privatnog sektora na temu Roma i anticiganizma, a u cilju zaštite od diskriminacije;
 3. Razviti jasne protokole za postupanje u slučajevima anticiganizma na javnim mjestima, uključujući obvezu prijavljivanja mjerodavnim tijelima.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma u javnim uslugama i socijalnoj skrbi treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Osigurati, bez diskriminacije, jednaka socijalna davanja za Rome kao i za ostalo stanovništvo;
 2. Organizirati za Rome edukativne kampanje o pravima i uslugama u okviru socijalne skrbi;
 3. Osigurati obuke na temu prava Roma i anticiganizma za službenike socijalne skrbi;

4. Potaći Rome da prijavljuju slučajeve diskriminacije od strane mjerodavnih socijalnih službi, te adekvatno procesuirati ove slučajeve;
5. Za Rome koji žive u određenim naseljima ili selima osigurati javne usluge kao što su vodovod i kanalizacija, struja, odvoz smeća, javni prijevoz i pristup adekvatnim putevima;
6. Osigurati da vrsta i kvaliteta pruženih javnih usluga za Rome bude jednake kvalitete kao i za ostatak stanovništva.

Ostale opće mjere prevencije i suzbijanja anticiganizma u društvu treba da uključuju sljedeće mjere:

1. Osigurati za Rome adekvatne informacije o Zakonu o zabrani diskriminacije BiH;
2. Uspostaviti jednostavan mehanizam prijavljivanja anticiganizma Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH putem obrasca za prijavu anticiganizma uz garantiranje zaštite identiteta prijavitelja;
3. Osigurati za Rome adekvatne informacije o mjerodavnosti i menahizmima zaštite prava koje pruža Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine;
4. Suzbijati anticiganizam kod pristupa Roma robama i uslugama, te kod pristupa bankarstvu i osiguranju;
5. U okviru redovnih statistika prikupljati podatke o Romima u obrazovanju, zapošljavanju, stambenom zbrinjavanju, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti uključujući sve mjere zaštite osobnih podataka, dobrovoljnog pristanka i samoidentifikacije Roma;
6. Procesuirati sve javne istupe koji na direktan ili indirektan način potiču stereotipe, predrasude, diskriminaciju, mržu i nasilje nad Romima;
7. Vršiti monitoring anticiganizma na internetu i procesuirati slučajeve očitog rasizma i ksenofobije;
8. Promovirati kulturu Roma i inicirati interkulturalni dijalog između većinske i manjinske zajednice;
9. Poduzeti posebne mjere zaštite žena i djevojčica Romkinja koje su posebno ranjive i mogu biti višestruko diskriminirane;
10. Osigurati jedinstvenu registraciju djece Roma u matične knjige rođenih bez diskriminacije;
11. Osigurati pristup osobnim dokumentima za sve Rome bez diskriminacije;
12. Osigurati upis državljanstva za sve Rome bez diskriminacije kako bi se osiguralo da pojedini Romi ne ostanu bez ikakvog državljanstva;
13. Osigurati adekvatno uživanje prava na slobodu kretanja za Rome;
14. Osigurati adekvatno političko zastupanje prava i položaja Roma;
15. Osigurati adekvatnu pravnu pomoć za Rome u svim područjima zaštite njihovih prava;
16. Promovirati adekvatno sudjelovanje Roma u svim sportskim aktivnostima.

Opća preporuka

Opća preporuka za vlade i institucije svih razina vlasti u Bosni i Hercegovini je da u okviru svojih mjerodavnosti, a ako to već nisu uradili, obvezno inkorporiraju navedene mjere u istom ili sličnom djelokrugu. To se odnosi na uvrštavanje nužnih mjera u sve politike, strategije, akcijske planove, podzakonske akte i dr., a u cilju sveobuhvatnog razumijevanja, prevencije i suzbijanja anticiganizma, te potpune integracije Roma u bosanskohercegovačko društvo.

Iste mogu biti realizirane u suradnji s međunarodnim institucijama i organizacijama, akademskom zajednicom i nevladinim organizacijama. Pri tome, ne trebaju da budu zastupljenje samo one nevladine organizacije s romskim

predznakom, već i sve one koje se bave nekim drugim pravima kao što su prava djece, žena, osoba sa invaliditetom, udruženja roditelja i brojni drugi.

Pored toga smatramo izrazito važnim i predlažemo da pripadnici romske zajednice, koji su dobro integrirani u društvo i koji mogu biti dobar primjer prevazilaženja društvenih predrasuda i stereotipa, također uzimaju aktivno učešće u borbi protiv anticiganizma kroz kampanje podizanja svijesti, u ulozi medijatora između većinske i manjinske zajednice, te kroz neformalne aktivnosti. Na kraju pozivamo i opće građanstvo da se uključi u prevazilaženje ovog složenog društvenog fenomena, a sve u cilju zaštite ljudskih prava za sve članove zajednice bez obzira na njihovu etničku pripadnost.

Reference:

ECRI General Policy Recommendation N°13 revised on combating antigypsyism and discrimination against Roma - adopted on 24. June 2011. and amended on 1. December 2020. (<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.13>) dokument <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>;

Antigypsyism: Causes, prevalence, consequences, possible responses (2022) (<https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/11121-antigypsyism-causes-prevalence-consequences-possible-responses.html>) Author(s) : Committee of experts on Roma and Traveller issues (ADI-ROM);

Declaration of the Committee of Ministers on the Rise of Anti-Gypsyism and Racist Violence against Roma[1] in Europe ([https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805cb2c8%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805cb2c8%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})) (Adopted by the Committee of Ministers on 1 February 2012 at the 1132nd meeting of the Ministers' Deputies);

European Parliament resolution of 12 February 2019 on the need for a strengthened post-2020 Strategic EU Framework for National Roma Inclusion Strategies and stepping up the fight against anti-Gypsyism (2019/2509(RSP)) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52019IP0075>) verzija na hrvatskom: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019IP0075>;

ERGO Network (European Roma Grassroots Organisations Network) <https://ergonetWORK.org/>;

European Network Against Racism (ENAR) <https://www.enar-eu.org/>.

На основу члана 61. став (2) Закона о управи ("Службени гласник БиХ", бр. 32/02, 102/09 и 72/17) и на основу члана 12. Закона о министарствима и другим органима управе Босне и Херцеговине ("Службени гласник БиХ", бр. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09 и 103/09), Декларације партнера на Западном Балкану о интеграцији Рома у процесу проширења ЕУ (одлука број: 01-50-1-2547-2/19 од 2. јула 2019. године) и на основу Стратешког оквира ЕУ за равноправност, укључивање и учествовање Рома за период 2020-2030. године, министар за људска права и изbjеглице доноси

ОДЛУКУ

О УСВАЈАЊУ УПУТСТВА О ПРЕВЕНЦИЈИ И СУЗБИЈАЊУ АНТИЦИГЕНИЗМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Члан 1.

(Предмет Одлуке)

Овом Одлуком усваја се Упутство о превенцији и сузбијању антициганизма у Босни и Херцеговини (у даљњем тексту: Упутство).

Члан 2.
(Намјена Упутства)

Упутство је намијењено свим јавним институцијама, приватним правним субјектима и грађанима Босне и Херцеговине с циљем едукације и сензибилизације јавности о питањима антициганизма као посебног облика расизма над Ромима.

Члан 3.
(Саставни дио Одлуке)

Саставни дио ове Одлуке је Упутство.

Члан 4.
(Ступање на снагу)

Ова Одлука ступа на снагу даном доношења и објављује се у "Службеном гласнику БиХ".

Број 07-39-391-2/25
28. фебруара 2025. године

Министар
Др **Севлид Хуртић**, с. р.

**УПУТСТВО
О ПРЕВЕНЦИЈИ И СУЗБИЈАЊУ АНТИЦИГАНИЗМА
У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ**

фебруар 2025. године

Увод

Ово Упутство представља свеобухватан водич за разумијевање, превенцију и сузбијање антициганизма у Босни и Херцеговини. Ово Упутство је израђено с циљем упознавања са појмом и облицима антициганизма (енглески – *Antigypsyism*) као специфичног облика расизма над Ромима.

Упутство је намијењено свим јавним институцијама и приватним правним субјектима, те грађанима Босне и Херцеговине, са посебним нагласком на едукацију и сензибилизацију јавности о питањима антициганизма. Примарни циљ је подизање свијести о овом негативном друштвеном феномену, те предлагање низа мјера с циљем заштите права Рома и унапређења њиховог положаја у друштву.

Ово Упутство обухвата правни основ за доношење овог документа, објашњава терминологију, појмове и дефиницију антициганизма, наводи различите манифестације, узроке и посљедице, предлага мјере за превенцију и сузбијање антициганизма, те даје општу препоруку.

Правни основ

Правни основ за доношење овог Упутства је заснован на основу одредби Конвенције о заштити људских права и основних слобода¹ и Оквирне конвенција за заштиту националних мањина Савјета Европе², а које је Босна и Херцеговина ратификовала чиме су и дио нашег правног система. Правни основ је садржан и кроз документ Општа политика број 13 о борби против антициганизма и дискриминације Рома Европске комисије против расизма и нетолеранције (*ECRI*). Израда овог документа је, такође, планирана и као једна од мјера из документа "Акциони план Босне и Херцеговине за друштвену инклузију Рома и Ромкиња за период 2021–2025. године".³

Терминологија

Термин антициганизам (енглески – *Antigypsyism*) представља општи термин за специфичан облик расизма над Ромима. Ипак овај термин није универзално прихваћен од стране међународних организација, ромских активиста и академске заједнице⁴ и користи се у правним оквирима Савјета Европе. Једни сматрају овај термин погрдним за Роме, док други сматрају да тај термин управо ставља јак акценат на вишевијековну опресију и стигматизацију Рома, те тиме наглашава значај овог друштвеног проблема. Уопштено говорећи, антициганизам представља историјски систем опресије Рома, који за посљедице има тежак положај Рома у друштву и који проистиче из доминантно негативног јавног наратива, континуиране стигматизације и маргинализације Рома у друштву. Антициганизам се манифестује у различитим облицима, укључујући предрасуде, стереотипе, социјалну и политичку маргинализацију, као и вербално, физичко и институционално насиље према Ромима.

Не постоји јединствена међународна дефиниција антициганизма, те постоје различите дефиниције у оквиру академске заједнице, институција и невладиног сектора, као што су ромофобија, антироманизам, анти-Рома расизам. Оно што је јединствено у истим је да се користе као термин за посебан облик расистичке опресије Рома. Историјски гледано коријени антициганизма могу се наћи још од средњег вијека гдје су Роми негативно третирано због номадског стила живота, преко периода формирања националних држава током XVIII вијека по ком су Роми искључивани као народ без националне државе, па све до Холокауста у XX вијеку и опресије у садашњем времену. Ова дуготрајна опресија Рома је ипак посљедњих деценија препозната као један од тешких облика кршења људских права и у раду различитих међународних институција, као што су Европски парламент, Савјет Европе, ОЕБС, Међународни суд за људска права, а истим се баве и државе појединачно. Усвајањем Оквирне конвенција за заштиту националних мањина Савјета Европе⁵ постављени су основи и међународни правни оквир за државе чланице Савјета Европе да на што бољи начин заштите људска права националних мањина, а међу којима су најрањивији управо Роми.

Документ Општа политика број 13⁶ о борби против антициганизма и дискриминације Рома Европске комисије против расизма и нетолеранције (*ECRI*), која је донијета 2011. године, а потом ревидирана 2020. године, даје јасне дефиниције и упутства државама чланицама Савјета Европе о проблематици антициганизма.⁷ У документу се даје дефиниција:

"Антициганизам је посебан облик расизма, идеологија заснована на расној супериорности, облик дехуманизације и институционалног расизма потхрањиваног историјском дискриминацијом, која се, између осталог, испољава кроз насиље, говор мржње, експлоатацију, стигматизацију и најочигледнији облик дискриминације". Такође истиче "да је антициганизам посебно тврдокоран, насилан, хроничан и уобичајен облик расизма", те "да се дискриминација Рома

чланом 8. став (1) и чланом 24. став (4) Закона о забрани дискриминације, с циљем побољшања система праћења појава дискриминације и "Antigypsyism".

⁴ У теорији и пракси постоје слични термини као што су ромофобија, антироманизам, анти-Рома расизам, али нису толико свеобухватни или су незнатно различити.

⁵ Усвојена 1994. а ступила на снагу 1998. године.

⁶ <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-antigypsyism-an/16808b5aee>

⁷ Такође истиче да се иста односи не само на Роме већ и на припаднике неких других мањина као што су Синте, Калије, Ашкалије, "Египћани", Мануше и они који се називају Путницима.

¹ http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/dokumenti/default.aspx?id=1474&langTag=bs-BA "Службени гласник РБиХ" број 25/93.

² <https://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/VE6H.pdf>

³ <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/uRdTu0Nm8EE=> Циљ 1. јачање система подршке, координације и надзора АПИРБиХ 2021/2025, смањење дискриминације Рома и Ромкиња и сузбијање "Antigypsyism"; Мјера 2. ојачати систем за борбу против дискриминације с циљем сузбијања "Antigypsyism"; Активност 1. израдити упутства и смјернице за поступање у случају дискриминације и успостављање евиденција за институције у БиХ, у складу са

углавном заснива на њиховом етничком поријеклу и начину живота."

Дефиниција коју даје *ECRI* се и службено користи као референтна за све службене документе које доноси Европска комисија и Европски парламент, а иста је тиме и правно обавезујућа за Босну и Херцеговину као државу чланицу Савјета Европе.

Манифестација, узроци и посљедице антициганизма

Кроз историју, Роми су били предмет различитих облика неправди и опресије, а манифестације антициганизма су се испољавале или се и даље испољавају као:

- предрасуде и стереотипи,
- негативно обиљежавање, говор мрже и злочини из мржње,
- дискриминација (индивидуална, институционална и структурална),
- сегрегација ромске дјеце у школама,
- сегрегација у становању,
- деложације,
- насиље над Ромима почињено од стране полиције и других органа реда,
- насилно расељавање,
- присилно насељавање,
- пролетеризација,
- присилна стерилизација Ромкиња,
- политика асимилације (забрана коришћења језика, ношења традиционалне одјеће, смјештај ромске дјеце у хранитељске породице, промјена имена, итд),
- напади десничарских и расистичких група,
- депортација и етничко чишћење,
- убиства,
- покушаји истребљења,
- Холокауст Рома, негирање истог, искривљивање и лажно представљање.

Узроци антициганизма су:

- пасивност надлежних органа власти у заштити права Рома,
- недостатак информација о Ромима у наставним плановима и програмима,
- негирање права на једнаку заштиту Рома пред законом,
- игнорисање историјске опресије Рома,
- селективна примјена закона и политика.

Антициганизам није нов друштвени феномен, а уједно је један од најмоћнијих механизама искључивања Рома. Предрасуде и стереотипи о Ромима су широко распрострањени широм европских друштава. Јасно је да уколико државе не предузимају одговарајуће мјере у борби против антициганизма, само настављају да репродукују оне проблеме и недостатности са којима се Роми већ одавно суочавају. Уколико државе и све надлежне институције не поштују права Рома у складу са свим међународним уговорима о људским правима и стандардима, само потврђују своју улогу у креирању услова који доприносе стварању и перпетуирању антициганизма у друштву.

Иако постоје појединачни случајеви дискриминације и насиља, антициганизам је примарно колективни, а не индивидуални проблем јер се ради о опресији Рома по основу припадности једној етничкој групи. Антициганизам тиме није проблем са којим се суочавају Роми, већ је то проблем цијеле заједнице јер одражава како друштвени систем и јавност стигматизује Роме као националну мањину у њиховој заједници. С обзиром на велику друштвену стигматизацију неки чланови мањинске заједнице интернализацијом друштвене стигме усвајају вјеровања и понашање већине, а неки се са таквим расистичким вриједностима потом окрећу

према члановима својих заједница, избјегавају контакт са својом заједницом или поричу да припадају одређеној заједници.

Суштински, антициганизам представља однос моћи у друштву између већинског становништва и националне мањине. Перципирани супериорни статус већине над мањином се одражава кроз увјерења, односе и понашања појединаца и институција у друштву као опште друштвене културе. Оваква друштвена перцепција и култура тиме оправдава и обезбјеђује неједнак друштвени статус двају група становништва.

Дугорочна и систематична опресија Рома за посљедице има неједнакост и неправичан положај припадника ромске заједнице, које се прије свега огледа у друштвеног сегрегацији и изолацији, трансгенерацијској трауматизацији, ниском самопоуздању појединаца и цијеле мањинске заједнице, суочавање са стереотипима, мржњом, нетрпељивошћу и насиљем.

Уважавајући чињенице да антициганизам врло сложен друштвени проблем, рјешавање овог сложеног проблема захтјева свеобухватне и одрживе мјере на више нивоа друштвеног дјеловања и то дугорочно. Нереално је очекивати да краткотрајне мјере могу ријешити проблем стереотипа, предрасуда, односа и понашања према Ромима који су укоријењени у друштвеној свијести из генерације у генерацију и то вијековима. Рјешавање проблема антициганизма захтјева систематичан и координисан одговор на овај проблем од стране држава, међународних институција и организација, универзитета и института за истраживање, невладиних организација, неформалних група и свих грађана једног друштва. С тим у вези, свако друштво треба да има ту политичку и институционалну зрелост да препозна антициганизам као главни узрок маргинализације и искључивања Рома, те је потребно да свим напорима ради на уклањању истог, при чему је потребно подизати јавну и институционалну свијест о разумијевању, превенцији и сузбијању антициганизма.

Мјере за превенцију и сузбијање антициганизма

С обзиром да је проблем антициганизма проткан кроз све друштвене системе, потребно је предузети оговарајуће мјере које би укључивале Роме у све сфере друштвеног дјеловања. То се односи на области образовања, запошљавања, стамбеног збрињавања, здравствене заштите, борбе против расистичког насиља и злочина, рада полицијских органа, антициганизам у медијима, антициганизам код приступа јавним услугама и јавним мјестима, код приступа робама и услугама, те на општу забрану дискриминације и у свим другим областима и околностима у којима Роми остварују своја права и могу бити дискриминисани. Промјене у самим системима институција ће посљедично дугорочно позитивно утицати и на општу свијест грађана и саме односе између појединаца и заједница унутар самог друштва.

Превенција и сузбијање антициганизма у образовању треба да укључује сљедеће мјере:

1. Проводити редовну општу едукацију о расизму и дискриминацији у свим основним и средњим школама са посебним нагласком на дискриминацију Рома као најрањивије мањинске групе;
2. Проводити редовну едукацију о стереотипима, предрасудама и дискриминацији Рома за наставно особље, све запосленике образовних институција, те их обучити да препознају дискриминаторне обрасце и како да реагују на исте, како би створили безбједно окружење за све ученике;

3. Проводити редовну едукацију о стереотипима, предрасудама и дискриминацији Рома за ученике и родитеље;
4. Повезати се са родитељима свих ученика и подстицати сарадњу између ромских и неромских родитеља кроз заједничке активности у школама ради смањења социјалне дистанце и предрасуда;
5. У редовне наставне програме обавезно укључити едукацију о геноциду над Ромима у Холокаусту (ромски термин "*Samudaripen*" – масовно убијање);
6. Предуприједити и спријечити формалну и неформалну сегрегацију ромске дјеце у школама и проводити мјере које ће их интегрисати са већинском дјецом у школама;
7. Обезбиједити да се ромска дјеца без реалних разлога не смију упутити у специјалне школе;
8. Уважавајући посебну рањивост ромске дјеце у школама понудити психо-социјалну подршку, допунску туторску наставу за помоћ у учењу, а све с циљем њихове пуне интеграције и превенције напуштања школовања;
9. На свим нивоима образовања проводити мјере превенције и борбе против насиља над ромском дјецом;
10. Повећати укљученост ромске дјеце у предшколском образовању и едуковати родитеље о значају раног раста и развоја, те раног укључивања у образовање;
11. Обезбиједити сва неопходна административна и финансијска средства, те уклонити све потенцијалне баријере у друштву ради укључивања ромске дјеце у редовни образовни систем (уџбенике, школски прибор, превоз, ужину и др.);
12. Обезбиједити приступ интернету и савременим технологијама за ромске ученике како би се смањило дигитални јаз међу ученицима и омогућило квалитетно образовање;
13. Ангажовати Роме медијаторе у школама како би се обезбиједила добра сарадња између школе и родитеља Рома;
14. Подстаћи студирање и запошљавање учитеља Рома у срединама и школама које имају бројну ромску популацију, а како би се обезбиједила боља интеграција Рома ученика у школама;
15. Вршити мониторинг инклузије Рома у образовање кроз редовне евалуације мјера, како би се обезбиједила њихова примјена и ефикасност;
16. Обезбиједити, гдје је могуће, изучавање ромског језика;
17. Обезбиједити cjеложивотно учење, доквалификацију и преквалификацију Рома;
18. Обезбиједити да школски уџбеници не садрже погрешне и стереотипне информације, већ да садрже информације о језику, култури и историји Рома;
19. Обезбиједити да дискриминација Рома у образовном систему буде препозната и санкционисана у складу са Законом о забрани дискриминације;
20. Подстицати организацију манифестација које промовишу ромску културу и традицију у школама, чиме се доприноси разумијевању и поштивању разноликости у друштву;
21. Креирати и дистрибуисати образовне материјале који представљају разноликост унутар ромске заједнице, како би се приказала њихова богата историја, култура и традиција;
22. Развијати програме који се фокусирају на специфичне изазове са којима се суочавају ромске девојчице, како би се обезбиједио њихов једнак приступ образовању;
23. Организовати кампање подизања свијести у заједници о важности образовања за ромску дјецу, а како би се смањили стереотипи и предрасуде.
Превенција и сузбијање антициганизма у запошљавању треба да укључује следеће мјере:
 1. Забрана антициганизма код запошљавања Рома треба да буде строго наглашена и проведена у прописима и праксама запошљавања;
 2. С циљем горе наведене мјере, проводити адекватне и континуиране тренинге надлежних службеника за запошљавање;
 3. Омогућити и проводити конкретне обуке и тренинге за Роме у сврху запошљавања;
 4. Подстицати запошљавање Рома у јавном и приватном сектору;
 5. Успоставити и проводити квоте за запошљавање Рома у јавном и приватном сектору, а с циљем повећања њихове заступљености на тржишту рада;
 6. Обезбиједити подршку при запошљавању кроз јавне службе за запошљавање пружањем додатне подршке Ромима у облику информисања о слободним радним мјестима, обезбјеђивању професионалне оријентације и припреме за разговоре за посао;
 7. Сузбијати дискриминацију Рома код запошљавања и професионалног напредовања;
 8. Подстицати послодавце да промовишу разноликост и инклузивно радно окружење, гдје се различите етничке групе, укључујући Роме, осјећају прихваћенима и поштованима и то кроз организацију тренинга за запослене о толеранцији, људским правима и међукултуралном дијалогу;
 9. Обезбиједити одговарајућу правну помоћ за Роме који се суоче са дискриминацијом при запошљавању;
 10. Организовати кампање које информишу Роме о њиховим радним правима, процесима пријављивања дискриминације и доступним правним механизмима;
 11. Проводити кампање подизања свијести о значају запошљавања Рома у приватном и јавном сектору с циљем већег запошљавања;
 12. Промовисати у медијима, као начин борбе против предрасуда и промоције једнаких шанси, позитивне примјере истицањем успјешних прича Рома који су се остварили у различитим професионалним областима;
 13. Олакшати приступ ресурсима, обукама и подршци како би се омогућило прелазак из неформалног у формално запошљавање у традиционалним занимањима Рома, попут музике, плеса, умјетности, заната и сакупљања секундарних сировина, чиме би се обезбиједили достојанствени радни услови и економска сигурност;
 14. Увести у праксу анонимно пријављивање на конкурсе, гдје се име, етничка припадност и други подаци кандидата не откривају током првих фаза процеса селекције, како би се смањила могућност дискриминације;
 15. Владе и невладине организације треба да пруже подршку Ромима који желе да покрену сопствена предузетништва, укључујући обезбјеђивање приступа повољним кредитима, финансијским

средствима и менторским савјетима како би се ојачала њихова економска самосталност и увећао број радних мјеста;

16. Обезбиједити да дискриминација Рома у систему запошљавања буде препозната и санкционисана у складу са Законом о забрани дискриминације.

Превенција и сузбијање антициганизма у стамбеном збрињавању треба да укључује следеће мјере:

1. Обезбиједити Ромима приступачне и пристојне услове за становање без дискриминације;
2. Сузбијати сегрегацију Рома код становања досљедним спровођењем Закона о забрани дискриминације;
3. Обезбиједити да политике социјалног становања фаворизују интеграцију, а не сегрегацију Рома у друштву;
4. Обезбиједити да Роми не буду деложирани без одговарајуће најаве и без другог одговарајућег смјештаја;
5. У урбаним срединама омогућити легализацију стамбених објеката у којима Роми већ дуго станују;
6. Обезбиједити бесплатну правну помоћ Ромима у процесу легализације стамбених објеката;
7. Промовисати културу суживота у ромским и неромским животним срединама;
8. Сузбијати стереотипе и дискриминацију код приступа становању за Роме;
9. Обезбиједити да урбанистичко планирање систематично не ремети традиционални начин живљена Рома;
10. Покренути и убрзати легализацију неформалних насеља гдје Роми станују уз обезбјеђење трајног, прикладног, прихватљивог смјештаја за лица која станују у нелегалним објектима;
11. Обезбиједити да дискриминација Рома у стамбеном збрињавању буде препозната и санкционисана у складу са Законом о забрани дискриминације.

Превенција и сузбијање антициганизма у систему здравствене заштите треба да укључује следеће мјере:

1. Обезбиједити једнак приступ свим нивоима здравствене заштите за Роме;
2. Ангажовати Роме медијаторе који ће бити повезница између ромских заједница и здравствених установа;
3. Обезбиједити довољна финансијска средства и административне услуге који ће учинити здравствени систем доступним за Роме;
4. Обезбиједити за запосленике у здравственом систему одговарајуће тренинге на тему стереотипа, предрасуда и дискриминације Рома;
5. Обезбиједити адекватне едукације за Рома на тему здравља (физичко, ментално, дентално, репродуктивно, вакцинација и др.);
6. Успоставити мобилне здравствене јединице које ће пружати основне здравствене услуге у ромским насељима где је приступ здравственим установама често отежан;
7. Обезбиједити специфичне програме усмјерене на здравље ромских жена и дјеце, са фокусом на пренаталну његу, гинеколошке прегледе, порођаје, вакцинацију и дječју његу;
8. Забранили праску присилне стерилизације Ромкиња;

9. Предуприједити и сузбијати било какву сегрегацију у здравственим установама и болницама, посебно у породилиштима;

10. Обезбиједити програме бесплатних здравствених прегледа и кампања за вакцинацију у ромским заједницама;

11. Подстицати образовање и запошљавање Рома у здравственом сектору како би се обезбиједила боља репрезентативност и разумијевање потреба ромске заједнице;

12. Обезбиједити да дискриминација Рома у систему здравствене заштите буде препозната и санкционисана у складу са Законом о забрани дискриминације.

Превенција и сузбијање антициганизма у случајевима насиља и кривичних дјела почињених над Ромима треба да укључује следеће мјере:

1. Обезбиједити строгу забрану и санкционисање расизма и расне дискриминације у друштву досљедном примјеном кривичних закона и Закона о забрани дискриминације;

2. Обезбиједити бесплатну правну помоћ за Роме код приступа правосудном систему у заштити од дискриминације, те обезбиједити адекватну судску и другу заштиту;

3. Обезбиједити строгу забрану расизма и расне дискриминације у раду полицијских органа, те нагласити значај рада полицијских органа у борби против расизма;

4. Успоставити систем евидентирања расистичких злочина;

5. Подизати код ромске популације свијест о значају пријављивања расистичких злочина, те обезбиједити јасне информације о надлежним органима и систему пријављивања ових кривичних дјела;

6. Обезбиједити тренинге у вези са легислативом која се тиче људских права, расизма и насиља над жртвама Ромима за службенике правосудних институција, тужилаштва и полицијских органа;

7. Обезбиједити да полицијски органи уредно проводе пријављене случајеве расизма над Ромима, а потом да исти буду уредно процесуирани и санкционисани;

8. Обезбиједити тренинге за службенике полицијских органа у вези са људским правима, а с циљем успостављања бољих односа са ромским заједницама;

9. Промовисати мјере запошљавања Рома у полицијске органе, а ради остваривања боље сарадње са ромским заједницама;

10. Обезбиједити Роме медијаторе у заједницама који би радили као веза између полицијских органа и ромских заједница;

11. Обезбиједити истрагу у случајевима пријављивања расизма почињеним од стране полицијских органа, а потом исте процесуирати и санкционисати.

Превенција и сузбијање антициганизма у медијима треба да укључује следеће мјере:

1. Обезбиједити адекватну примјену закона и мјере за оне медије које подстичу дискриминацију, мржњу и насиље над Ромима;

2. Обезбиједити едукације за новинаре о културним и друштвеним аспектима ромске заједнице, чиме би се подстакло објективно представљање у медијима;

3. Обезбиједити да медији не наводе етничитет лица које се помиње у извјештавању уколико то није потребно за разумијевање медијског чланка;
4. Подстаћи медије да усвоје кодексе понашања с циљем превенције представљања информација које преносе предрасуде и подстичу дискриминацију, мржњу и насиље над Ромима;
5. Подстаћи медије да се суздрже од објављивања било каквих информација које могу подстаћи дискриминацију и нетолеранцију према Ромима;
6. Поддржати све иницијативе за истицање опасности које носи антициганизам међу медијским службеницима и њиховим медијским кућама;
7. Обезбиједити тренинге за новинаре на тему Рома и антициганизма;
8. Промовисати ангажовање Рома у медијском сектору као новинара и водитеља;
9. Промовисати и објављивати позитивне приче о Ромима које приказују њихове доприносе друштву с циљем смањивања негативних перцепција у друштву;
10. Проводити јавне кампање које се боре против стереотипа и предрасуда о Ромима, користећи јавне сервисе, друштвене мреже и друге медијске платформе.

Превенција и сузбијање антициганизма на јавним мјестима треба да укључује сљедеће мјере:

1. Обезбиједити адекватну примјену Закона о забрани дискриминације у случајевима забране приступа Ромима у објекте отворене за јавност;
2. Подстаћи адекватне обуке и информисање за представнике јавног и приватног сектора на тему Рома и антициганизма, а с циљем заштите од дискриминације;
3. Развити јасне протоколе за поступање у случајевима антициганизма на јавним мјестима, укључујући обавезу пријављивања надлежним органима.

Превенција и сузбијање антициганизма у јавним услугама и социјалној заштити треба да укључује сљедеће мјере:

1. Обезбиједити, без дискриминације, једнака социјална давања за Роме као и за остало становништво;
2. Организовати за Роме едукативне кампање о правима и услугама у оквиру социјалне заштите;
3. Обезбиједити обуке на тему права Рома и антициганизма за службенике социјалне заштите;
4. Подстаћи Роме да пријављују случајеве дискриминације од стране надлених социјалних служби, те адекватно процесуирати ове случајеве;
5. За Роме који живе у одређеним насељима или селима обезбиједити јавне услуге као што су водовод и канализација, струја, одвоз смећа, јавни превоз и приступ адекватним путевима;
6. Обезбиједити да врста и квалитет пружених јавних услуга за Роме буде једнаког квалитета као и за остатак становништва.

Остале опште мјере превенције и сузбијања антициганизма у друштву треба да укључују сљедеће мјере:

1. Обезбиједити за Роме адекватне информације о Закону о забрани дискриминације БиХ;
2. Успоставити једноставан механизам пријављивања антициганизма Министарству за људска права и избјеглице БиХ путем обрасца за пријаву антициганизма уз гарантовање заштите идентитета пријавиоца;

3. Обезбиједити за Роме адекватне информације о надлежности и менаџментима заштите права које пружа Институције омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине;
4. Сузбијати антициганизам код приступа Рома робама и услугама, те код приступа банкарству и осигурању;
5. У оквиру редовних статистика прикупљати податке о Ромима у образовању, запошљавању, стамбеном збрињавању, социјалној и здравственој заштити укључујући све мјере заштите личних података, добровољног пристанка и самоидентификације Рома;
6. Процесуирати све јавне иступе који на директан или индиректан начин подстичу стереотипе, предрасуде, дискриминацију, мржу и насиље над Ромима;
7. Вршити мониторинг антициганизма на интернету и процесуирати случајеве очигледног расизма и ксенофобије;
8. Промовисати културу Рома и иницирати интеркултурални дијалог између већинске и мањинске заједнице;
9. Предузети посебне мјере заштите жена и дјевојчица Ромкиња које су посебно рањиве и могу бити вишеструко дискриминисане;
10. Обезбиједити јединствену регистрацију дјете Рома у матичне књиге рођених без дискриминације;
11. Обезбиједити приступ личним документима за све Роме без дискриминације;
12. Обезбиједити упис држављанства за све Роме без дискриминације како би се обезбиједило да поједини Роми не остану без икаквог држављанства;
13. Обезбиједити адекватно уживање права на слободу кретања за Роме;
14. Обезбиједити адекватно политичко заступање права и положаја Рома;
15. Обезбиједити адекватну правну помоћ за Роме у свим областима заштите њихових права;
16. Промовисати адекватно учествовање Рома у свим спортским активностима.

Општа препорука

Општа препорука за владе и институције свих нивоа власти у Босни и Херцеговини је да у оквиру својих надлежности, а ако то већ нису урадили, обавезно инкорпоршу наведене мјере у истом или сличном обиму. То се односи на уврштавање неопходних мјера у све политике, стратегије, акционе планове, подзаконске акте и др, а с циљем свеобухватног разумијевања, превенције и сузбијања антициганизма, те потпуне интеграције Рома у босанскохерцеговачко друштво.

Исте могу бити реализоване у сарадњи са међународним институцијама и организацијама, академском заједницом и невладиним организацијама. При томе, не требају да буду заступљене само оне невладине организације са ромским предзнаком, већ и све оне које се баве неким другим правима као што су права дјете, жена, лица са инвалидитетом, удружења родитеља и бројни други.

Поред тога сматрамо изразито важним и предлагемо да припадници ромске заједнице, који су добро интегрисани у друштво и који могу бити добар примјер превазилажења друштвених предрасуда и стереотипа, такође узимају активно учешће у борби против антициганизма кроз кампање подизања свијести, у улози медијатора између већинске и мањинске заједнице, те кроз неформалне активности. На крају позивамо и опште грађанство да се укључи у

превазилажење овог сложеног друштвеног феномена, а све с циљем заштите људских права за све чланове заједнице без обзира на њихову етничку припадност.

Референце:

ECRI General Policy Recommendation N°13 revised on combating antigypsyism and discrimination against Roma - adopted on 24. June 2011. and amended on 1. December 2020. (<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.13>) документ <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>;

Antigypsyism: Causes, prevalence, consequences, possible responses (2022) (<https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/11121-antigypsyism-causes-prevalence-consequences-possible-responses.html>) Author(s) : Committee of experts on Roma and Traveller issues (ADI-ROM);

Declaration of the Committee of Ministers on the Rise of Anti-Gypsyism and Racist Violence against Roma[1] in Europe (<https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:%2209000016805cb2c8%22,%22sort%22:%22CoEValidationDate%20Descending%22}}>) (Adopted by the Committee of Ministers on 1 February 2012 at the 1132nd meeting of the Ministers' Deputies);

European Parliament resolution of 12 February 2019 on the need for a strengthened post-2020 Strategic EU Framework for National Roma Inclusion Strategies and stepping up the fight against anti-Gypsyism (2019/2509(RSP)) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52019IP0075>)

верзија на хрватском: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019IP0075>;

ERGO Network (European Roma Grassroots Organisations Network) <https://ergonetWORK.org/>;

European Network Against Racism (ENAR) <https://www.enar-eu.org/>.

Na osnovu člana 61. stav (2) Zakona o upravi ("Službeni glasnik BiH", br. 32/02, 102/09 i 72/17) i na osnovu člana 12. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09 i 103/09), Deklaracije partnera na Zapadnom Balkanu o integraciji Roma u procesu proširenja EU (odluka broj 01-50-1-2547-2/19 od 2. jula 2019. godine) i na osnovu Strateškog okvira EU za ravnopravnost, uključivanje i učestvovanje Roma za period 2020.-2030. godine, ministar za ljudska prava i izbjeglice donosi

ODLUKU O USVAJANJU UPUTSTVA O PREVENCIJI I SUZBIJANJU ANTICIGANIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Član 1.
(Predmet Odluke)

Ovom Odlukom usvaja se Uputstvo o prevenciji i suzbijanju anticiganizma u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Uputstvo).

Član 2.
(Namjena Uputstva)

Uputstvo je namijenjeno svim javnim institucijama, privatnim pravnim subjektima i građanima Bosne i Hercegovine u cilju edukacije i senzibilizacije javnosti o pitanjima anticiganizma kao posebnog oblika rasizma nad Romima.

Član 3.
(Sastavni dio Odluke)

Sastavni dio ove Odluke je Uputstvo.

Član 4.

(Stupanje na snagu)

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja i objavljuje se u "Službenom glasniku BiH".

Broj 07-39-391-2/25
28. februara 2025. godine
Sarajevo

Ministar
Dr. Sevid Hurić, s. r.

UPUTSTVO O PREVENCIJI I SUZBIJANJU ANTICIGANIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

februar 2025. godine

Uvod

Ovo Uputstvo predstavlja sveobuhvatan vodič za razumijevanje, prevenciju i suzbijanje anticiganizma u Bosni i Hercegovini. Ovo Uputstvo izrađeno je u cilju upoznavanja sa pojmom i oblicima anticiganizma (engleski – *Antigypsyism*) kao specifičnog oblika rasizma nad Romima.

Uputstvo je namijenjeno svim javnim institucijama i privatnim pravnim subjektima, te građanima Bosne i Hercegovine, sa posebnim naglaskom na edukaciju i senzibilizaciju javnosti o pitanjima anticiganizma. Primarni cilj je podizanje svijesti o ovom negativnom društvenom fenomenu, te predlaganje niza mjera u cilju zaštite prava Roma i unapređenja njihovog položaja u društvu.

Ovo Uputstvo obuhvata pravni osnov za donošenje ovog dokumenta, objašnjava terminologiju, pojmove i definiciju anticiganizma, navodi različite manifestacije, uzroke i posljedice, predlaže mjere za prevenciju i suzbijanje anticiganizma, te daje opću preporuku.

Pravni osnov

Pravni osnov za donošenje ovog Uputstva je zasnovan na osnovu odredbi Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda¹ i Okvirne konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Evrope², a koje je Bosna i Hercegovina ratificirala čime su i dio našeg pravnog sistema. Pravni osnov je sadržan i kroz dokument Opća politika broj 13 o borbi protiv anticiganizma i diskriminacije Roma Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (*ECRI*). Izrada ovog dokumenta je, također, planirana i kao jedna od mjera iz dokumenta "Akcioni plan Bosne i Hercegovine za društvenu inkluziju Roma i Romkinja za period 2021.–2025. godine".³

Terminologija

Termin anticiganizam (engleski – *Antigypsyism*) predstavlja opći termin za specifičan oblik rasizma nad Romima. Ipak ovaj termin nije univerzalno prihvaćen od strane međunarodnih organizacija, romskih aktivista i akademske zajednice⁴ i koristi se u pravnim okvirima Vijeća Evrope. Jedni smatraju ovaj termin pogrdnim za Rome, dok drugi smatraju da taj termin upravo stavlja jak akcent na viševijekovnu opresiju i stigmatizaciju Roma,

¹ http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/dokumenti/default.aspx?id=1474&langTag=bs-BA "Službeni glasnik RBiH" broj 25/93.

² <https://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/VE6H.pdf>

³ <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/uRdTuoNm8EE=> Cilj 1. jačanje sistema podrške, koordinacije i nadzora APIRBiH 2021/2025., smanjenje diskriminacije Roma i Romkinja i suzbijanje "Antigypsism"; Mjera 2. ojačati sistem za borbu protiv diskriminacije u svrhu suzbijanja "Antigypsism"; Aktivnost 1. izraditi uputstva i smjernice za postupanje u slučaju diskriminacije i uspostavljanje evidencija za institucije u BiH, u skladu sa članom 8. stav (1) i članom 24. stav (4) Zakona o zabrani diskriminacije, u cilju poboljšanja sistema praćenja pojava diskriminacije i "Antigypsism".

⁴ U teoriji i praksi postoje slični termini kao što su romofobija, antiromanizam, anti-Roma rasizam, ali nisu toliko sveobuhvatni ili su neznatno različiti.

te time naglašava značaj ovog društvenog problema. Uopćeno govoreći, anticiganizam predstavlja historijski sistem opresije Roma, koji za posljedice ima težak položaj Roma u društvu i koji proističe iz dominantno negativnog javnog narativa, kontinuirane stigmatizacije i marginalizacije Roma u društvu. Anticiganizam se manifestira u različitim oblicima, uključujući predrasude, stereotipe, socijalnu i političku marginalizaciju, kao i verbalno, tjelesno i institucijsko nasilje prema Romima.

Ne postoji jedinstvena međunarodna definicija anticiganizma, te postoje različite definicije u okviru akademske zajednice, institucija i nevladinog sektora, kao što su romofobija, antiromanizam, anti-Roma rasizam. Ono što je jedinstveno u istim je da se koriste kao termin za poseban oblik rasističke opresije Roma. Historijski gledano korijeni anticiganizma mogu se naći još od srednjeg vijeka gdje su Romi negativno tretirani zbog nomadskog stila života, preko perioda formiranja nacionalnih država tokom XVIII vijeka po kom su Romi isključivani kao narod bez nacionalne države, pa sve do Holokausta u XX vijeku i opresije u sadašnjem vremenu. Ova dugotrajna opresija Roma je ipak posljednjih decenija prepoznata kao jedan od teških oblika kršenja ljudskih prava i u radu različitih međunarodnih institucija, kao što su Evropski parlament, Vijeće Evrope, OSCE, Međunarodni sud za ljudska prava, a istim se bave i države pojedinačno. Usvajanjem Okvirne konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Evrope¹ postavljeni su osnovi i međunarodni pravni okvir za države članice Vijeća Evrope da na što bolji način zaštite ljudska prava nacionalnih manjina, a među kojima su najranjiviji upravo Roma.

Dokument Opća politika broj 13² o borbi protiv anticiganizma i diskriminacije Roma Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (*ECRI*), koja je donijeta 2011. godine, a potom revidirana 2020. godine, daje jasne definicije i uputstva državama članicama Vijeća Evrope o problematici anticiganizma.³ U dokumentu se daje definicija:

"Anticiganizam je poseban oblik rasizma, ideologija zasnovana na rasnoj superiornosti, oblik dehumanizacije i institucijskog rasizma pothranjivanog historijskom diskriminacijom, koja se, između ostalog, ispoljava kroz nasilje, govor mržnje, eksploataciju, stigmatizaciju i najočigledniji oblik diskriminacije". Također ističe "da je anticiganizam posebno tvrdokoran, nasilan, hroničan i uobičajen oblik rasizma", te "da se diskriminacija Roma uglavnom zasniva na njihovom etničkom porijeklu i načinu života."

Definicija koju daje *ECRI* se i službeno koristi kao referentna za sve službene dokumente koje donosi Evropska komisija i Evropski parlament, a ista je time i pravno obavezujuća za Bosnu i Hercegovinu kao državu članicu Vijeća Evrope.

Manifestacija, uzroci i posljedice anticiganizma

Kroz historiju, Romi su bili predmetom različitih oblika nepravdi i opresije, a manifestacije anticiganizma su se ispoljavale ili se i dalje ispoljavaju kao:

- predrasude i stereotipi,
- negativno obilježavanje, govor mrže i zločini iz mržnje,
- diskriminacija (individualna, institucijska i strukturalna),
- segregacija romske djece u školama,
- segregacija u stanovanju,
- deložacije,

- nasilje nad Romima počinjeno od strane policije i drugih organa reda,
- nasilno raseljavanje,
- prisilno naseljavanje,
- proleterizacija,
- prisilna sterilizacija Romkinja,
- politika asimilacije (zabrana korištenja jezika, nošenja tradicionalne odjeće, smještaj romske djece u hraniteljske porodice, promjena imena, itd.),
- napadi desničarskih i rasističkih grupa,
- deportacija i etničko čišćenje,
- ubistva,
- pokušaji istrebljenja,
- Holokaust Roma, negiranje istog, iskrivljivanje i lažno predstavljavanje.

Uzroci anticiganizma su:

- pasivnost nadležnih organa vlasti u zaštiti prava Roma,
- nedostatak informacija o Romima u nastavnim planovima i programima,
- negiranje prava na jednaku zaštitu Roma pred zakonom,
- ignoriranje historijske opresije Roma,
- selektivna primjena zakona i politika.

Anticiganizam nije nov društveni fenomen, a ujedno je jedan od najmoćnijih mehanizama isključivanja Roma. Predrasude i stereotipi o Romima su široko rasprostranjeni širom evropskih društava. Jasno je da ukoliko države ne preduzimaju odgovarajuće mjere u borbi protiv anticiganizma, samo nastavljaju da reprodukuju one probleme i nedostatnosti sa kojima se Romi već odavno suočavaju. Ukoliko države i sve nadležne institucije ne poštuju prava Roma u skladu sa svim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i standardima, samo potvrđuju svoju ulogu u kreiranju uslova koji doprinose stvaranju i perpetuiranju anticiganizma u društvu.

Iako postoje pojedinačni slučajevi diskriminacije i nasilja, anticiganizam je primarno kolektivni, a ne individualni problem jer se radi o opresiji Roma po osnovu pripadnosti jednoj etničkoj grupi. Anticiganizam time nije problem sa kojim se suočavaju Romi, već je to problem cijele zajednice jer odražava kako društveni sistem i javnost stigmatizira Rome kao nacionalnu manjinu u njihovoj zajednici. S obzirom na veliku društvenu stigmatizaciju neki članovi manjinske zajednice internalizacijom društvene stigme usvajaju vjerovanja i ponašanje većine, a neki se sa takvim rasističkim vrijednostima potom okreću prema članovima svojih zajednica, izbjegavaju kontakt sa svojom zajednicom ili poriču da pripadaju određenoj zajednici.

Sušinski anticiganizam predstavlja odnos moći u društvu između većinskog stanovništva i nacionalne manjine. Percipirani superiorni status većine nad manjinom se odražava kroz uvjerenja, odnose i ponašanja pojedinaca i institucija u društvu kao opće društvene kulture. Ovakva društvena percepcija i kultura time opravdava i osigurava nejednak društveni status dvaju grupa stanovništva.

Dugoročna i sistematična opresija Roma za posljedice ima nejednakost i nepravičan položaj pripadnika romske zajednice, koje se prije svega ogleda u društvenog segregaciji i izolaciji, transgeneracijskoj traumatizaciji, niskom samopouzdanju pojedinaca i cijele manjinske zajednice, suočavanje sa stereotipima, mržnjom, netrpeljivošću i nasiljem.

Uvažavajući činjenice da anticiganizam vrlo složen društveni problem, rješavanje ovog složenog problema zahtjeva sveobuhvatne i održive mjere na više nivoa društvenog djelovanja i to dugoročno. Nerealno je očekivati da kratkotrajne mjere mogu riješiti problem stereotipa, predrasuda, odnosa i ponašanja prema Romima koji su ukorijenjeni u društvenoj svijesti iz generacije u generaciju i to vijekovima. Rješavanje problema anticiganizma zahtjeva sistematičan i koordiniran odgovor na ovaj problem od

¹ Usvojena 1994. a stupila na snagu 1998. godine.

² <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>

³ Također ističe da se ista odnosi ne samo na Rome već i na pripadnike nekih drugih manjina kao što su Sintje, Kalije, Aškalijske, "Egipćani", Manuše i oni koji se nazivaju Putnicima.

strane država, međunarodnih institucija i organizacija, univerziteta i instituta za istraživanje, nevladinih organizacija, neformalnih grupa i svih građana jednog društva. S tim u vezi, svako društvo treba da ima tu političku i institucijsku zrelost da prepozna anticiganizam kao glavni uzrok marginalizacije i isključivanja Roma, te je potrebno da svim naporima radi na uklanjanju istog, pri čemu je potrebno podizati javnu i institucijsku svijest o razumijevanju, prevenciji i suzbijanju anticiganizma.

Mjere za prevenciju i suzbijanje anticiganizma

S obzirom da je problem anticiganizma protkan kroz sve društvene sisteme, potrebno je preduzeti ogovarajuće mjere koje bi uključivale Rome u sve sfere društvenog djelovanja. To se odnosi na oblasti obrazovanja, zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja, zdravstvene zaštite, borbe protiv rasističkog nasilja i zločina, rada policijskih organa, anticiganizam u medijima, anticiganizam kod pristupa javnim uslugama i javnim mjestima, kod pristupa robama i uslugama, te na opću zabranu diskriminacije i u svim drugim oblastima i okolnostima u kojima Romi ostvaruju svoja prava i mogu biti diskriminirani. Promjene u samim sistemima institucija će posljedično dugoročno pozitivno uticati i na opću svijest građana i same odnose između pojedinaca i zajednica unutar samog društva.

Prevencija i suzbijanje anticiganizma u obrazovanju treba da uključuje sljedeće mjere:

1. Provoditi redovnu opću edukaciju o rasizmu i diskriminaciji u svim osnovnim i srednjim školama sa posebnim naglaskom na diskriminaciju Roma kao najranjivije manjinske grupe;
2. Provoditi redovnu edukaciju o stereotipima, predrasudama i diskriminaciji Roma za nastavno osoblje, sve zaposlenike obrazovnih institucija, te ih obučiti da prepoznaju diskriminatorne obrasce i kako da reaguju na iste, kako bi stvorili sigurno okruženje za sve učenike;
3. Provoditi redovnu edukaciju o stereotipima, predrasudama i diskriminaciji Roma za učenike i roditelje;
4. Povezati se sa roditeljima svih učenika i podsticati saradnju između romskih i neromskih roditelja kroz zajedničke aktivnosti u školama radi smanjenja socijalne distance i predrasuda;
5. U redovne nastavne programe obavezno uključiti edukaciju o genocidu nad Romima u Holokaustu (romski termin "*Samudaripen*" – masovno ubijanje);
6. Prevenirati i spriječiti formalnu i neformalnu segregaciju romske djece u školama i implementirati mjere koje će ih integrirati sa većinskom djecom u školama;
7. Osigurati da se romska djeca bez realnih razloga ne smiju uputiti u specijalne škole;
8. Uvažavajući posebnu ranjivost romske djece u školama ponuditi psiho-socijalnu podršku, dopunsku tutorsku nastavu za pomoć u učenju, a sve u cilju njihove pune integracije i prevencije napuštanja školovanja;
9. Na svim nivoima obrazovanja implementirati mjere prevencije i borbe protiv nasilja nad romskom djecom;
10. Povećati uključenost romske djece u predškolskom obrazovanju i educirati roditelje o značaju ranog rasta i razvoja, te ranog uključivanja u obrazovanje;
11. Osigurati sva neophodna administracijska i finansijska sredstva, te ukloniti sve potencijalne barijere u društvu radi uključivanja romske djece u redovni obrazovni sistem (udžbenike, školski pribor, prevoz, užina i dr.);
12. Osigurati pristup internetu i savremenim tehnologijama za romske učenike kako bi se smanjio

digitalni jaz među učenicima i omogućilo kvalitetno obrazovanje;

13. Angažirati Rome medijatore u školama kako bi se osigurala dobra saradnja između škole i roditelja Roma;
14. Podstaci studiranje i zapošljavanje učitelja Roma u sredinama i školama koje imaju brojnu romsku populaciju, a kako bi se osigurala bolja integracija Roma učenika u školama;
15. Vršiti monitoring inkluzije Roma u obrazovanje kroz redovne evaluacije mjera, kako bi se osigurala njihova primjena i efikasnost;
16. Osigurati, gdje je moguće, izučavanje romskog jezika;
17. Osigurati cjeloživotno učenje, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju Roma;
18. Osigurati da školski udžbenici ne sadrže pogrešne i stereotipne informacije, već da sadrže informacije o jeziku, kulturi i historiji Roma;
19. Osigurati da diskriminacija Roma u obrazovnom sistemu bude prepoznata i sankcionirana u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije;
20. Podsticati organizaciju manifestacija koje promoviraju romsku kulturu i tradiciju u školama, čime se doprinosi razumijevanju i poštivanju raznolikosti u društvu;
21. Kreirati i distribuirati obrazovne materijale koji predstavljaju raznolikost unutar romske zajednice, kako bi se prikazala njihova bogata historija, kultura i tradicija;
22. Razvijati programe koji se fokusiraju na specifične izazove sa kojima se suočavaju romske devojčice, kako bi se osigurao njihov jednak pristup obrazovanju;
23. Organizirati kampanje podizanja svijesti u zajednici o važnosti obrazovanja za romsku djecu, a kako bi se smanjili stereotipi i predrasude.

Prevencija i suzbijanje anticiganizma u zapošljavanju treba da uključuje sljedeće mjere:

1. Zabrana anticiganizma kod zapošljavanja Roma treba da bude strogo naglašena i implementirana u propisima i praksama zapošljavanja;
2. U svrhu gore navedene mjere, provoditi adekvatne i kontinuirane treninge nadležnih službenika za zapošljavanje;
3. Omogućiti i provoditi konkretne obuke i treninge za Rome u svrhu zapošljavanja;
4. Podsticati zapošljavanje Roma u javnom i privatnom sektoru;
5. Uspostaviti i provoditi kvote za zapošljavanje Roma u javnom i privatnom sektoru, a u cilju povećanja njihove zastupljenosti na tržištu rada;
6. Osigurati podršku pri zapošljavanju kroz javne službe za zapošljavanje pružanjem dodatne podrške Romima u obliku informiranja o slobodnim radnim mjestima, osiguravanju profesionalne orijentacije i pripreme za razgovore za posao;
7. Suzbijati diskriminaciju Roma kod zapošljavanja i profesionalnog napredovanja;
8. Podsticati poslodavce da promoviraju raznolikost i inkluzivno radno okruženje, gdje se različite etničke grupe, uključujući Rome, osjećaju prihvaćenima i poštovanima i to kroz organizaciju treninga za zaposlene o toleranciji, ljudskim pravima i međukulturalnom dijalogu;
9. Osigurati odgovarajuću pravnu pomoć za Rome koji se susreću sa diskriminacijom pri zapošljavanju;
10. Organizirati kampanje koje informiraju Rome o njihovim radnim pravima, procesima prijavljivanja diskriminacije i dostupnim pravnim mehanizmima;

11. Implementirati kampanje podizanja svijesti o značaju zapošljavanja Roma u privatnom i javnom sektoru u cilju većeg zapošljavanja;
12. Promovirati u medijima, kao način borbe protiv predrasuda i promocije jednakih šansi, pozitivne primjere isticanjem uspješnih priča Roma koji su se ostvarili u različitim profesionalnim oblastima;
13. Olakšati pristup resursima, obukama i podršci kako bi se omogućio prelazak iz neformalnog u formalno zapošljavanje u tradicionalnim zanimanjima Roma, poput muzike, plesa, umjetnosti, zanata i sakupljanja sekundarnih sirovina, čime bi se osigurali dostojanstveni radni uslovi i ekonomska sigurnost;
14. Uvesti u praksu anonimno prijavljivanje na konkurse, gdje se ime, etnička pripadnost i drugi podaci kandidata ne otkrivaju tokom prvih faza procesa selekcije, kako bi se smanjila mogućnost diskriminacije;
15. Vlade i nevladine organizacije trebaju pružiti podršku Romima koji žele da pokrenu sopstvena preduzetništva, uključujući osiguravanje pristupa povoljnim kreditima, finansijskim sredstvima i mentorskim savjetima kako bi se ojačala njihova ekonomska samostalnost i uvećao broj radnih mjesta;
16. Osigurati da diskriminacija Roma u sistemu zapošljavanja bude prepoznata i sankcionirana u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije.

Prevenција i suzbijanje anticiganizma u stambenom zbrinjavanju treba da uključuje sljedeće mjere:

1. Osigurati Romima pristupačne i pristojne uslove za stanovanje bez diskriminacije;
2. Suzbijati segregaciju Roma kod stanovanja dosljednom implementacijom Zakona o zabrani diskriminacije;
3. Osigurati da politike socijalnog stanovanja favoriziraju integraciju, a ne segregaciju Roma u društvu;
4. Osigurati da Romi ne budu deložirani bez odgovarajuće najave i bez drugog odgovarajućeg smještaja;
5. U urbanim sredinama omogućiti legalizaciju stambenih objekata u kojima Romi već dugo stanuju;
6. Osigurati besplatnu pravnu pomoć Romima u procesu legalizacije stambenih objekata;
7. Promovirati kulturu suživota u romskim i neromskim životnim sredinama;
8. Suzbijati stereotipe i diskriminaciju kod pristupa stanovanju za Rome;
9. Osigurati da urbanističko planiranje sistematično ne remeti tradicionalni način življenja Roma;
10. Pokrenuti i ubrzati legalizaciju neformalnih naselja gdje Romi stanuju uz osiguranje trajnog, prikladnog, prihvatljivog smještaja za lica koja stanuju u nelegalnim objektima;
11. Osigurati da diskriminacija Roma u stambenom zbrinjavanju bude prepoznata i sankcionirana u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije.

Prevenција i suzbijanje anticiganizma u sistemu zdravstvene zaštite treba da uključuje sljedeće mjere:

1. Osigurati jednak pristup svim nivoima zdravstvene zaštite za Rome;
2. Angažirati Rome medijatore koji će biti poveznica između romskih zajednica i zdravstvenih ustanova;
3. Osigurati dovoljna finansijska sredstva i administracijske usluge koji će učiniti zdravstveni sistem dostupnim za Rome;

4. Osigurati za zaposlenike u zdravstvenom sistemu odgovarajuće treninge na temu stereotipa, predrasuda i diskriminacije Roma;
5. Osigurati adekvatne edukacije za Roma na temu zdravlja (tjelesno, mentalno, dentalno, reproduktivno, vakcinacija i dr.);
6. Uspostaviti mobilne zdravstvene jedinice koje će pružati osnovne zdravstvene usluge u romskim naseljima gde je pristup zdravstvenim ustanovama često otežan;
7. Osigurati specifične programe usmjerene na zdravlje romskih žena i djece, sa fokusom na prenatalnu njegu, ginekološke preglede, porodaje, vakcinaciju i dječju njegu;
8. Zabraniti prasku prisilne sterilizacije Romkinja;
9. Prevenirati i suzbijati bilo kakvu segregaciju u zdravstvenim ustanovama i bolnicama, posebno u porodilištima;
10. Osigurati programe besplatnih zdravstvenih pregleda i kampanja za vakcinaciju u romskim zajednicama;
11. Podsticati obrazovanje i zapošljavanje Roma u zdravstvenom sektoru kako bi se osigurala bolja reprezentativnost i razumijevanje potreba romske zajednice;
12. Osigurati da diskriminacija Roma u sistemu zdravstvene zaštite bude prepoznata i sankcionirana u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije.

Prevenција i suzbijanje anticiganizma u slučajevima nasilja i krivičnih djela počinjenih nad Romima treba da uključuje sljedeće mjere:

1. Osigurati strogu zabranu i sankcioniranje rasizma i rasne diskriminacije u društvu dosljednom primjenom krivičnih zakona i Zakona o zabrani diskriminacije;
2. Osigurati besplatnu pravnu pomoć za Rome kod pristupa pravosudnom sistemu u zaštiti od diskriminacije, te osigurati adekvatnu sudsku i drugu zaštitu;
3. Osigurati strogu zabranu rasizma i rasne diskriminacije u radu policijskih organa, te naglasiti značaj rada policijskih organa u borbi protiv rasizma;
4. Uspostaviti sistem evidentiranja rasističkih zločina;
5. Podizati kod romske populacije svijest o značaju prijavljivanja rasističkih zločina, te osigurati jasne informacije o nadležnim organima i sistemu prijavljivanja ovih krivičnih djela;
6. Osigurati treninge u vezi sa legislativom koja se tiče ljudskih prava, rasizma i nasilja nad žrtvama Romima za službenike pravosudnih institucija, tužilaštava i policijskih organa;
7. Osigurati da policijski organi uredno implementiraju prijavljene slučajeve rasizma nad Romima, a potom da isti budu uredno procesuirani i sankcionirani;
8. Osigurati treninge za službenike policijskih organa u vezi sa ljudskim pravima, a u cilju uspostavljanja boljih odnosa sa romskim zajednicama;
9. Promovirati mjere zapošljavanja Roma u policijske organe, a radi ostvarivanja bolje saradnje sa romskim zajednicama;
10. Osigurati Rome medijatore u zajednicama koji bi radili kao veza između policijskih organa i romskih zajednica;
11. Osigurati istragu u slučajevima prijavljivanja rasizma počinjenim od strane policijskih organa, a potom iste procesuirati i sankcionirati.

Prevenција i suzbijanje anticiganizma u medijima treba da uključuje sljedeće mjere:

1. Osigurati adekvatnu primjenu zakona i mjere za one medije koje podstiču diskriminaciju, mržnju i nasilje nad Romima;
 2. Osigurati edukacije za novinare o kulturnim i društvenim aspektima romske zajednice, čime bi se podstaklo objektivno predstavljanje u medijima;
 3. Osigurati da mediji ne navode etnicitet lica koje se pominje u izvještavanju ukoliko to nije potrebno za razumijevanje medijskog članka;
 4. Podstaći medije da usvoje kodekse ponašanja u cilju prevencije predstavljanja informacija koje prenose predrasude i podstiču diskriminaciju, mržnju i nasilje nad Romima;
 5. Podstaći medije da se uzdrže od objavljivanja bilo kakvih informacija koje mogu podstaći diskriminaciju i netoleranciju prema Romima;
 6. Podržati sve inicijative za isticanje opasnosti koje nosi anticiganizam među medijskim službenicima i njihovim medijskim kućama;
 7. Osigurati treninge za novinare na temu Roma i anticiganizma;
 8. Promovirati angažiranje Roma u medijskom sektoru kao novinara i voditelja;
 9. Promovirati i objavljivati pozitivne priče o Romima koje prikazuju njihove doprinose društvu u cilju smanjivanja negativnih percepcija u društvu;
 10. Provoditi javne kampanje koje se bore protiv stereotipa i predrasuda o Romima, koristeći javne servise, društvene mreže i druge medijske platforme.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma na javnim mjestima treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Osigurati adekvatnu primjenu Zakona o zabrani diskriminacije u slučajevima zabrane pristupa Romima u objekte otvorene za javnost;
 2. Podstaći adekvatne obuke i informiranje za predstavnike javnog i privatnog sektora na temu Roma i anticiganizma, a u cilju zaštite od diskriminacije;
 3. Razviti jasne protokole za postupanje u slučajevima anticiganizma na javnim mjestima, uključujući obavezu prijavljivanja nadležnim organima.
- Prevenција i suzbijanje anticiganizma u javnim uslugama i socijalnoj zaštiti treba da uključuje sljedeće mjere:
1. Osigurati, bez diskriminacije, jednaka socijalna davanja za Rome kao i za ostalo stanovništvo;
 2. Organizirati za Rome edukativne kampanje o pravima i uslugama u okviru socijalne zaštite;
 3. Osigurati obuke na temu prava Roma i anticiganizma za službenike socijalne zaštite;
 4. Podstaći Rome da prijavljuju slučajeve diskriminacije od strane nadlenih socijalnih službi, te adekvatno procesuirati ove slučajeve;
 5. Za Rome koji žive u određenim naseljima ili selima osigurati javne usluge kao što su vodovod i kanalizacija, struja, odvoz smeća, javni prevoz i pristup adekvatnim putevima;
 6. Osigurati da vrsta i kvalitet pruženih javnih usluga za Rome bude jednakog kvaliteta kao i za ostatak stanovništva.
- Ostale opće mjere prevencije i suzbijanja anticiganizma u društvu treba da uključuju sljedeće mjere:
1. Osigurati za Rome adekvatne informacije o Zakonu o zabrani diskriminacije BiH;
 2. Uspostaviti jednostavan mehanizam prijavljivanja anticiganizma Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH putem obrasca za prijavu anticiganizma uz garantiranje zaštite identiteta prijavioca;
3. Osigurati za Rome adekvatne informacije o nadležnosti i menahizmima zaštite prava koje pruža Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine;
 4. Suzbijati anticiganizam kod pristupa Roma robama i uslugama, te kod pristupa bankarstvu i osiguranju;
 5. U okviru redovnih statistika prikupljati podatke o Romima u obrazovanju, zapošljavanju, stambenom zbrinjavanju, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti uključujući sve mjere zaštite ličnih podataka, dobrovoljnog pristanka i samoidentifikacije Roma;
 6. Procesuirati sve javne istupe koji na direktan ili indirektan način podstiču stereotipe, predrasude, diskriminaciju, mržu i nasilje nad Romima;
 7. Vršiti monitoring anticiganizma na internetu i procesuirati slučajeve očitog rasizma i ksenofobije;
 8. Promovirati kulturu Roma i inicirati interkulturalni dijalog između većinske i manjinske zajednice;
 9. Preduzeti posebne mjere zaštite žena i djevojčica Romkinja koje su posebno ranjive i mogu biti višestruko diskriminirane;
 10. Osigurati jedinstvenu registraciju djece Roma u matične knjige rođenih bez diskriminacije;
 11. Osigurati pristup ličnim dokumentima za sve Rome bez diskriminacije;
 12. Osigurati upis državljanstva za sve Rome bez diskriminacije kako bi se osiguralo da pojedini Romi ne ostanu bez ikakvog državljanstva;
 13. Osigurati adekvatno uživanje prava na slobodu kretanja za Rome;
 14. Osigurati adekvatno političko zastupanje prava i položaja Roma;
 15. Osigurati adekvatnu pravnu pomoć za Rome u svim oblastima zaštite njihovih prava;
 16. Promovirati adekvatno učestvovanje Roma u svim sportskim aktivnostima.
- Opća preporuka**
- Opća preporuka za vlade i institucije svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini je da u okviru svojih nadležnosti, a ako to već nisu uradili, obavezno inkorporiraju navedene mjere u istom ili sličnom djelokrugu. To se odnosi na uvrštavanje neophodnih mjera u sve politike, strategije, akcione planove, podzakonske akte i dr., a u cilju sveobuhvatnog razumijevanja, prevencije i suzbijanja anticiganizma, te potpune integracije Roma u bosanskohercegovačko društvo.
- Iste mogu biti realizirane u saradnji sa međunarodnim institucijama i organizacijama, akademskom zajednicom i nevladinim organizacijama. Pri tome, ne trebaju da budu zastupljenje samo one nevladine organizacije sa romskim predznakom, već i sve one koje se bave nekim drugim pravima kao što su prava djece, žena, lica sa invaliditetom, udruženja roditelja i brojni drugi.
- Pored toga smatramo izrazito važnim i predlažemo da pripadnici romske zajednice, koji su dobro integrirani u društvo i koji mogu biti dobar primjer prevazilaženja društvenih predrasuda i stereotipa, također uzimaju aktivno učešće u borbi protiv anticiganizma kroz kampanje podizanja svijesti, u ulozi medijatora između većinske i manjinske zajednice, te kroz neformalne aktivnosti. Na kraju pozivamo i opće građanstvo da se uključi u prevazilaženje ovog složenog društvenog fenomena, a sve u cilju zaštite ljudskih prava za sve članove zajednice bez obzira na njihovu etničku pripadnost.
- Reference:**
- ECRI General Policy Recommendation N°13 revised on combating antigypsyism and discrimination against Roma - adopted on 24. June 2011. and amended on 1. December 2020.

(<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance-recommendation-no.13>) dokument <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>;

Antigypsyism: Causes, prevalence, consequences, possible responses (2022) (<https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/11121-antigypsyism-causes-prevalence-consequences-possible-responses.html>) Author(s) : Committee of experts on Roma and Traveller issues (ADI-ROM);

Declaration of the Committee of Ministers on the Rise of Anti-Gypsyism and Racist Violence against Roma[1] in Europe (<https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:%2209000016805cb2c8%22,%22sort%22:%22CoEValidationDate%20Descending%22%22}}>) (Adopted by the Committee of Ministers on 1 February 2012 at the 1132nd meeting of the Ministers' Deputies);

European Parliament resolution of 12 February 2019 on the need for a strengthened post-2020 Strategic EU Framework for National Roma Inclusion Strategies and stepping up the fight against anti-Gypsyism (2019/2509(RSP)) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52019IP0075>) verzija na hrvatskom: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019IP0075> ;

ERGO Network (European Roma Grassroots Organisations Network) <https://ergonet.org/>;

European Network Against Racism (ENAR) <https://www.enar-eu.org/>.

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE

202

Ustavni sud Bosne i Hercegovine u plenarnom sazivu, u predmetu broj **U-6/25**, rješavajući zahtjev **Kemala Ademovića, zamjenika predsjedatelja Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine**, za donošenje privremene mjere, na temelju članka VI/3.a) Ustava Bosne i Hercegovine, članka 57. stavak (2) točka e) i članka 64. st. (1) i (4) Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine – prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH" br. 94/14, 47/23 i 41/24), u sastavu:

Seada Palavrić, predsjednica
Valerija Galić, dopredsjednica
Angelika Nußberger, dopredsjednica
Mirsad Ćeman, sudac
Helen Keller, sutkinja
Ledi Bianku, sudac
Marin Vukoja, sudac
na sjednici održanoj 7. ožujka 2025. godine donio je

ODLUKU O PRIVREMENOJ MJERI

Usvaja se zahtjev **Kemala Ademovića, zamjenika predsjedatelja Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine**, za donošenje privremene mjere.

Privremeno se stavlja izvan snage Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija ("Službeni glasnik RS" broj 19/25).

Ova odluka stupa na snagu odmah i proizvodi pravno djelovanje od dana stupanja na snagu Zakona o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija ("Službeni glasnik RS" broj 19/25) do donošenja konačne odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o podnesenom zahtjevu.

Odluku objaviti u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine", "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", "Službenom glasniku Republike Srpske" i "Službenom glasniku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine".

OBRAZLOŽENJE

I. Uvod

1. Kemal Ademović, zamjenik predsjedatelja Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: podnositelj zahtjeva), podnio je 6. ožujka 2025. godine Ustavnom sudu zahtjev za ocjenu ustavnosti Zakona o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija ("Službeni glasnik RS" broj 19/25).

2. Podnositelj zahtjeva je, na temelju članka 64. Pravila Ustavnog suda, zatražio da Ustavni sud donese privremenu mjeru kojom bi se zabranila primjena Zakona o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija do donošenja konačne odluke Ustavnog suda o zahtjevu za ocjenu ustavnosti.

II. Zahtjev

a) Navodi iz zahtjeva

3. Podnositelj zahtjeva smatra da osporeni Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija nije u skladu sa čl. I/2., II/1., II/2., II/3.f), g), h) i i), II/4., II/6., II/7., II/8. i III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine, zatim čl. 8., 9., 10., 11. i 14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: Europska konvencija), člankom 1. Protokola broj 12 uz Europsku konvenciju, kao i čl. 17., 18., 19., 22. i 26. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (u daljnjem tekstu: MPGPP).

4. Podnositelj zahtjeva je najprije ukazao na ključne odredbe osporenog Zakona o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija, koji uvodi novu kategoriju "neprofitnih organizacija" i "agente stranog utjecaja" temeljenih na stranom financiranju. Zatim je naveo da taj Zakon propisuje obvezu registracije tih organizacija u poseban registar, označavanje svih njihovih materijala te mogućnost sankcija, uključujući i zabranu rada, ako organizacije ne poštuju propisane uvjete. U svezi s tim, smatra da iz citiranih odredaba nedvojbeno proizlazi da se uvođenjem potpuno nove kategorije udruženja i fondacija shodno izvoru financiranja, upisivanjem u poseban registar, nametanjem obveze označavanja svih materijala tih udruženja i fondacija vrši njihova stigmatizacija. Zatim smatra da se predviđanjem mogućnosti izricanja sankcija udruženjima i fondacijama koji ne postupaju u skladu s tim obvezama i, u konačnici, mogućnosti zabrane obavljanja rada tih udruženja i fondacija vrši diskriminacija u pogledu inozemnih donacija i stavova organizacija civilnog društva. Navedenim postupanjem, prema ocjeni podnositelja zahtjeva, vrši se izravna diskriminacija udruženja i fondacija koji primaju inozemne donacije, te se otežava njihov rad, kao i diskriminacija osoba koje financijski podržavaju rad udruženja i fondacija na temelju njihovog državljanstva. U tom pogledu, podnositelj zahtjeva je ukazao da je Europski sud pravde u predmetu broj C-78/18 te u sličnom predmetu protiv Mađarske zaključio da takvo normiranje zakonodavca predstavlja diskriminaciju. S obzirom na to, smatra da je osporeni zakon suprotan odredbama članka 14. Europske konvencije i članka 1. Protokola broj 12 uz Europsku konvenciju, članka 26. MPGPP te članka II/4. Ustava Bosne i Bosne i Hercegovine.

5. Dalje, podnositelj zahtjeva ističe da osporeni Zakon koji nameće obvezu prijave stranih donacija i pomoći krši temeljna ljudska prava i slobode, uključujući i pravo na slobodu udruživanja i pravo na poštovanje privatnog života. Prema njegovoj ocjeni, te odredbe odnosno obveze mogu stvoriti negativnu percepciju o organizacijama i ograničiti njihovu slobodu djelovanja. U tom pogledu ukazuje da ograničavanje slobode udruživanja, prema sudskoj praksi Europskog suda, može biti opravdano samo ako postoje opravdani ciljevi, što ovdje nije dovoljno obrazloženo. Također, smatra da takvo zakonodavstvo može imati odvratajući učinak na strane donatore, koji bi se mogli suzdržati od pomoći organizacijama zbog straha od prekomjerne kontrole i objave podataka. Osim toga, podnositelj zahtjeva smatra